

BAJAI HONPOLGÁR

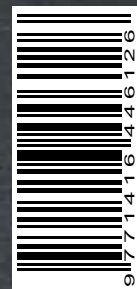
Baja és környéke honismereti és kulturális folyóirata

2020. április • XXXI. évfolyam 4. (353.) szám

Ára: 330 Ft

Fotó: Iván Donát

- Járványok tegnap és ma: pestis és koronavírus tudományos szemmel
- Bácsborsódtól a fővárosi színpadokig – interjú Simon Boglárkával
- Türr István bajai köztereken – tervek, valóság, lehetőségek
- Vigasz nehéz időkben – archaikus népi imádságok nyomában

Tartalom

- Húsvét ünnepe (*Fekete Szabolcs plébános írása*).....3
- Járványok és pusztulások a történelemben. A pestis (*Mayer János írásának 1. része*).....4
- A koronavírus és a hálózattudományok (*Hágen András tanulmánya, 1. rész*) 8
- A vers alkímiája; versek (*Szettele Katinika művei*).....10
- „Sosem szabad elfelejteni, hogy az ember honnan indult...” (*Zalavári László interjúja Simon Boglárkával*).....11
- A rettenthetetlen magyar vagy a béke apostola? Türr István bajai köztéri ábrázolásai (*Merk Zsuzsa tanulmánya*)15
- „Tompá szeggel szegeztek...” (*Lex Orsolya írása*).....19
- Indítványok a bajai IV. Károly-emlékműért (*Sarlós István forrásközlése*) .21
- 2020 tavaszán (*Szünder Dezső receptjei*)..... 23
- Megszámláltatunk (*Iván Donát fotói Sándor Boglárka kísérőszövegével*).....24

Húsvét előtt

Mayer János

■ Amikor 1916 tavaszán Babits Mihály megírta egyik legismertebb költeményét, hosszú ideje zajlott „a 20. századi történelem öskatasztrófája”, az első világháború. A nagy világégés nemzedékek egész sorának álmait döntötte romba, fiatal életek millióit oltotta ki, és végérvényesen eltörölte az addig ismert világrendet. A vers megírása idején még sejteni sem lehetett, sikerülhet-e valaha megállítani a „szörnyű pokoli malmot”, s azt sem, ha egyszer el is jön az emberiség várt feltámadása, vajon milyen világ születik utána.

2020 tavaszán az emberiség ismét háborúban áll, ám az ellenség ezúttal nem lövészárkokból és tüzérségi állásokból céloz ránk, hanem mindenütt ott leselkedhet, ahol nem is sejtjük. Az év elején Európát is elérő koronavírus-járvány a mi ideai várakozásainkat, reményeinket, optimista terveinket is tönkretette, s egyelőre csak arra törekedhetünk, hogy a lehető legkisebb veszteséggel éljük túl a 21. század első igazi humanitárius katasztrófáját, minden más csak ez után következhet. Nem tudjuk, hogy passiónk melyik részé-

lisi lapszáma és a szerkesztőség programja is másként nézne ki. Márciusi Honpolgár-estünket már lemondani kényszerültünk, egyelőre nem tudjuk, mikor folytatódhat a rendezvénysorozat. Lapunk továbbra is megjelenik, bár szerzőink jó része is afféle szobafogságra ítéltetett, ami az alkotásnak ugyan kedvez, a tematikát azonban kissé behatárolja. Írásaink egy részével igyekeztünk a mostanában mindenkit foglalkoztató témákhoz is kapcsolódni, de arról sem feledkezhetünk meg, hogy – ha valószínűleg szerényebben megült formában is – ünnep közelít, s talán a tavaszi időt is önfeledten élvezhetjük egyszer. Egyszerre szeretnénk olvasóinknak tudást, szórakozást adni, reményt ébreszteni, de figyelmeztetni is. Bízunk abban, hogy e „szörnyű időben” is értéket adunk olvasóink kezébe. „*Testvérek, ha tul leszünk,/ sohse nézünk hátra!// Ki a bünös, ne kérdjük,/ ültessünk virágot,/ szeressük és megértsük/ az egész világot:/ egyik rész a munkára,/ másik temetésre:/ adjon Isten bort, buzát, /bort a feledésre!*” Ennél többet ma sem kívánhatunk. Áldott húsvétot mindenkinek, vigyázzunk egymásra! ■

BAJAI HONPOLGÁR

Baja és környéke honismereti és kulturális folyóirata
Megjelenik minden hónap első napján
ISSN 1416-4469

Főszerkesztő: Dr. Mayer János
Főmunkatárs: Dr. Nebojszki László
Olvasószerkesztő: Sándor Boglárka

A szerkesztőbizottság tagjai:
Jász Anikó, dr. Laki Ferenc, Lex Orsolya,
Sarlós István, Sipos Loránd, Szünder Dezső,
Zalavári László

Lapalapító:
Újvárosi Általános Művelődési Központ

Kiadó:
Bajai Honpolgár Alapítvány
Az alapítvány számlavezető bankja:
OTP Bank Nyrt. Bajai Fiókja
Szám száma: 11732033 20030119
Postacím: 6500 Baja, Telcs Ede u. 12.
E-mail: bajaihonpolgar@gmail.com

ELŐFIZETÉS: 06-79/322-600

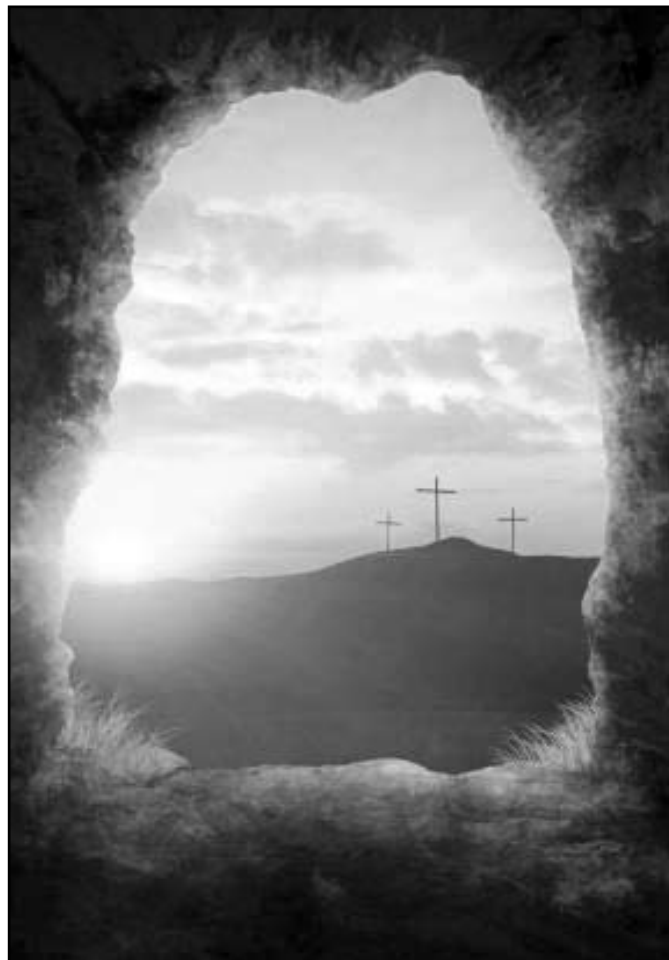
Nyomdai munkák:
Arculat Nyomda Kft.
Felelős vezető: Csuvár Zoltán
Baja, Attila u. 15. Tel.: 79/428-944

Honlapunk: www.bajaihonpolgar.hu

A szerkesztőség a beküldött kéziratok rövidítésének és stilisztikai javításának jogát fenntartja!

nél tartunk; még csak szembesülünk a ránk váró sorssal, érezzük a korbácsütéseket, vagy már elindultunk a megváltás reményét kínáló keresztúton – egyelőre csak a küzdelem és a szenvedés biztos. Jó lenne, ha a közösen megélt nehézségek idején hidakat építenénk ott, ahol eddig széles árkokat ástak ember és ember közé; jó lenne, ha a várható tragédiák (vélt) felelőseinek gyűlölettel teli keresése helyett képesek lennénk az összefogásra, egymás megsegítésére, hogy „harmadnapon” minél többen adhasunk hálát a „tisztító vihar” utáni újraéledésért.

Ha nincs a járvány, minden bizonnyal a *Bajai Honpolgár* ápri-

Húsvét ünnepe

Szent Fulgentius: Beszéd a megfeszített Krisztusról és a jobb latorról (részletek)

Fekete Szabolcs

■ A kereszténység legnagyobb ünnepe a húsvét, vagyis Megváltónk, Jézus Krisztus áldozati keresztalálának és feltámadásának ünnepe, mely az északi féltekén általában egybeesik a tavasz beköszöntével is, hiszen a tavaszi napforduló, a március 21-i nap-éjegylenlőséget követő első holdtölte utáni vasárnapon (és az azt megelőző pénteken) tartjuk.

A kereszténység tanítása szerint Krisztus megváltói keresztáldozatával az emberiséget a két legnagyobb ellenségétől, a bűntől és a haláltól szabadította meg; feltámadásával pedig megnyitotta a boldog örökkévalóság-beli létezésünk, életünk távlatait, s egyúttal érdemszerzővé és értelmessé is tette földi létezésünket, hiszen szeretetben és jóságban töltött, áldozatos, erényes és erkölcsös evilági létünknek ily módon örök következményei lehetnek, és lesznek is...

Mindez pedig egyrészt egy kimondhatatlanul és felfoghatatlanul nagy és dermesztően tragikus, kozmikus drámában „történik”, mivel az ember(iség?) keresztre feszíti az Isten Fiát. Másrészt pedig mindez egy kimondhatatlanul és felfoghatatlanul monumentális, kozmikus létrendi robbanásban „történik”, hiszen a Feltámadott végtelen isteni irgalmával és eleganciájával átlépi a bűn miatt mulandó, térbe és időbe öltözött, de teremtett lét határait, és szélesre tárja az öröklét kapuját a földi pályafutásuk után odaigyekvők előtt.

Ebbe a pokoltól a mennyekig érő nagy isteni színjáték távlatába enged komoly, mélyértelmű és önmagunkkal őszinte szembenézésre indító bepillantást a tisztelt Olvasónak a karácsonyi lapszámban már idézett, szent életű, tudós ókori püspök, *Ruspei Fulgentius* egyik rövidebb húsvéti beszéde. Szent Fulgentius (Kr. u. 467-533) a mai Tunézia területén található egykori ókori település, Ruspe püspöke, Szent Ágoston teológiájának kiemelkedő örököse volt, aki görögül is kiválóan tudott, beszédei jó szónoki képességről és széles műveltségről tanúskodnak, éltszentsége pedig példaértékű – mindezek miatt az egyházatyák között tartja számon a teológiatörténet, ami a katolikus egyházban rendkívüli megtiszteltetést jelent.

„A többi szent ünnep között megüljük az Úr paschájának csodálatos és tiszteletreméltó misztériumát. A pascha vagy paszkha héber szó, ami latinul „átmenetet” (transitus) jelent. Ezt az átmenetet a mi gonoszágunk torlaszolta el, míg a kereszt szárai meg nem nyitották. Mert Urunknak és Üdvözítőnknek,

Jézus Krisztusnak halandó teste, de nem vétkes lelke volt. Bűn nélkül vállalva a büntetést, büntetés nélkül semmisítette meg a bűnt. Szenvedésén megindult minden csillag, és az Úr sebeinek eseményére az elemek megremegtek. Megijedt a nap, mert nem a szokásos éjszakát, a világ meg nem a saját sötétségét találta. A bizonytalan fénybe zárt nap megállt, és már csaknem a világ világossága látszott meghalni Istennel. Ekkor tudniillik minden világosság az éjszakába vándorolt, hogy ne kelljen a szentségtörést szemlélnie. Lehunyta szemét az ég, hogy ne kelljen az Úr keresztjére néznie. És már maga a világ sem volt rá érdemes, hogy tanú legyen, egyedül csak az tekintsen rá, aki átszúrta. Lándzsával átszúrta az üldöző, az Üdvözítő kiárasztotta válságdíjunkt. Mert amikor az Úr szenvedett, az összes apostol elfutott, mind magára hagyták. Hol a tömeg, mely az Úr elébe ment, mondom, a tömeg, mely ezt kiáltotta: „Hozsanna Dávid fiának, áldott, aki jön az Úr nevében!” (Mt 21,9) Az Úr szenvedett, és mind elfutottak. Néma lett mind, kihűlt a szeretet, szorongatta őket a félelem, nem sokkal utána elfutottak.

Mások tehát nem ismerték fel a csodatevőt, de felismerte a lator a kereszten függőt, minden tagjával felfeszítve. Felszegezve keze, lába, odaszégezve minden tagja. Egész teste a keresztre volt szegezve, nyelve mégis Krisztusnak tett vallomást. A három keresztre feszítettnek ugyanis egy helye volt, középen az Úr, mert „a gonoszok közé számították” (Iz 53,12). Egyik és másik oldalra latrokat feszítették meg, de az ok nem volt ugyanaz. (...) Krisztust vétkünk feszítették meg. (...)

A lator a szenvedés közben nyerte el azt, amit Péter a félelemben elvesztett. A gaztettet elkövette, felment a keresztre, a vádat megváltoztatta, a paradicsomot megszerezte. Mindenképpen kiérdemelte a per fordulatát, aki Krisztusban nem vetette meg a büntetés hasonlatosságát. A zsidók megvetették azt, aki csodákat művelt, ő viszont hitt a megfeszítettben. Úrnak ismerte el a kereszten sorsársát, és (...) hittel megkaparintotta a menynek országát. A rabló Krisztusban akkor hitt, amikor az apostoli hit még reszketett. Ezért megérdemelte, hogy hallja: „Ma velem leszel a paradicsomban!” (Lk 23,43). (...) Csak a nagy irgalmasságra bízta magát (...): „Uram, emlékezz meg rólam, amikor elérkezel országodba!” (Lk 23,42). Amíg az Úr el nem érkezik országába, ő csak a büntetés jövőjében remélhetett, és az ő elérkezésekor legalább azt kérhette, hogy irgalmas legyen hozzá.

A lator tehát érdemeit tekintve hátrányban volt, ám amit a lator nem is remélt, azt az Úr megadta, mintegy így szólva neki: Te azt kéred, hogy megemlékezzem rólad, amikor eljövök országomba, én pedig mondom neked: Ma velem leszel a paradicsomban. Ismerd meg, kire bíztad magad, akit eljövendőnek hiszel. Mielőtt eljövök, már mindenütt ott vagyok. Ezért noha az alvilágba fogok szállni, ma magammal viszek a paradicsomba, nem másra, hanem magamra bízva téged. Mert halandó emberekhez és magukhoz a halottakhoz szállt alá alázatosságom, de soha nem szakadt el a paradicsomtól istenségem. Így három kereszt állt, három ítélet, az egyik lator Krisztust gyalázta, a másik bűnét megvallva, magát Krisztus irgalmába ajánlotta. Krisztus középen álló keresztje nem büntetőeszköz volt, hanem bírói szék. A gyalázkodót elítélte, a hívőt megszabadította. (...) örvendjetez hívők! Krisztus ugyanazt teszi a dicsőségben, amit tett a megaláztatásban. A mély ítéletből isteni ajándékok erednek. Csak csodálni tudom ezeket, kifürkészni képtelen vagyok, megmagyarázni sem tudom.” (Sermo 7; *Patrologia Latina* 65:741-742. Magyarul: Vanyó László (szerk.): Az egyházatyák beszédei Krisztus-ünnepekre II., Jel Kiadó, 1998. 192-194.)

Jézus Krisztus húsvétja nyíltan rámutat az emberi lét Istentől akart kettős értékére: egyrészt véges szempontból hatalmas érték, hogy – természetesen szeretetből – a legnagyobbra, vagyis az önmagát meghaladó és odaadó áldozatra képes lét az emberé, ahogyan ezt Krisztus tette életében, majd halálával a kereszten, utána pedig szentek, igazak és hősök sokasága a történelemben; másrészt a végtelen szempontjából oly hatalmas érték az ember léte, hogy Isten nem hagyja örökre elveszni, megsemmisülni (!), hanem törekeny földi élete után örökre *prolongálja egzisztenciáját* – de fogalmazhatjuk akár úgy is, hogy *múlthatatlan relevanciát adva mindennek*, amit itt, evilágon megélünk, átélünk, teszünk, adunk, megvalósítunk vagy kiállunk.

Bár úgy tűnik, idén szerény és korlátozott keretek közé kényszerül húsvéti örömünk, mégis őszinte papi jókívánságomként Istentől megáldott, Isten közelségét és rólunk meg nem feledkező irgalmát megtapasztalni „engedő”, békében, egészségben és épségben megélt húsvétért imádkozom a Bajai Honpolgár periodika kedves Olvasói, Munkatársai, Támogatói és természetesen a bajaiai számára is. ■

Járványok és pusztulások az európai történelemben

1. rész: A pestis

■ A 2020 januárjában elszabadult, mára Magyarországot is elérő koronavírus olyan rendkívüli helyzetbe taszította Európát, amilyenben már régen nem volt, és amelyre nem is lehetett kellőképpen felkészülve. Ugyan a járvány méreteit és hatásának mértékét jelenleg még megbecsülni sem lehet, annyi már most is bizonyos, hogy alaposan átírja az idejére vonatkozó terveinket. Pusztító járványok természetesen korábban is voltak az emberiség történetében – a mostaninál sokkal súlyosabbak is –, amelyek dőlése után valami mindig megváltozott. Európa történetében – az 1918-as spanyolnáthajárvány mellett, amelyről 2019/1-2. számunkban írtunk – két súlyos kór okozott igazán mérhetetlen pusztítást: a pestis és a kolera. Jelen írásunkban e két betegség történetére tekintünk vissza, megemlítve az akkori világra gyakorolt hatásukat is.

Mayer János

■ Az emberiség ismert történetében a háborúk mellett két tényező okozott tömeges halálozásokat: az éhínség és a járványok. A történelem folyamán hatalmas pusztításokat okozott a himlő (18. századi leírások szerint minden 7. ember meghalt benne!), a kiütéses tifusz („bíborláz”), a lepra, a tuberkulózis, az ebola, az influenza különféle formái, hogy a szifiliszről ne is beszéljünk. Ezek egy részét mára védőoltásokkal, hatékony kezeléssel, az emberi szervezet alkalmazkodásával vagy éppen a higiénia fejlődésével hatékonyan sikerült visszaszorítani, más részük a modern világban is szedi áldozatait. Az emberiség tudatában azonban különösen erősen rögzült a pestis (csuma) és az öreg kontinensen sokáig ismeretlen, ám a 19. században annál hatékonyabban támadó kolera emléke.

A fekete dögvész, a pestis

A történetírás nagyon gyakran használja a „pestis” kifejezést tömeges fertőzéses megbetegedések esetében olyankor is, amikor nem bizonyított, hogy valóban az e néven ismert betegség megjelenéséről volt szó. Így pl. egyáltalán nem biztos, hogy ez tört ki az ókori Athénban a peloponnészoszi háború idején, Atilla vagy Barbarossa Frigyes Rómát hódoltatni készülő seregében, annyi azonban biztos, hogy mindkét hadvezér addig sikeres hadjáratát megszakítani kényszerült a ragály miatt. A középkori és a kora újkor Európában két nagyobb pestisjárványos időszak volt: a 6-8. század, illetve a 14-18. század között. (A kór időleges eltűnése hozzá is járult a köztes időszakok jelentős népességnövekedéséhez.) Ezekben az időszakokban a járvány mintegy 15-20 éves rendszerességgel lángolt fel, s ilyenkor százezres nagyságrendben szedte áldozatait.

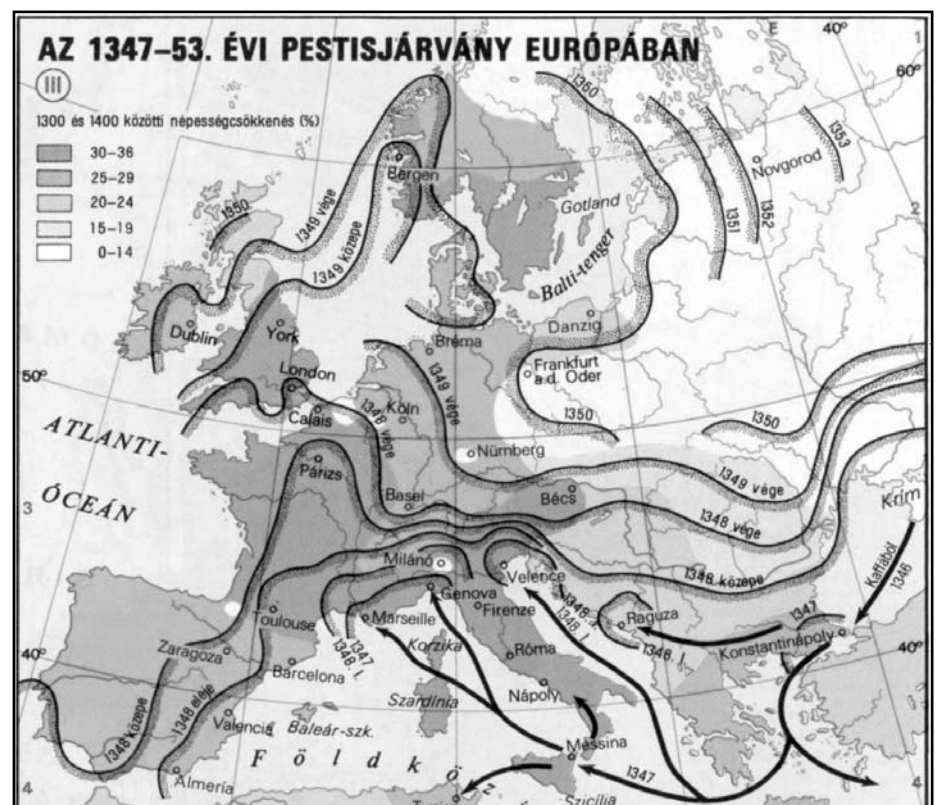
A pestis rendkívül gyorsan terjedő, egy település lakosságának nagy részét megtámadó, magas halandósággal járó járvány, amely ráadásul rendkívül gyors lefolyású

is: a fertőzés után 3-6 napon belül halállal végződhet. Két fő változata ismert: a vérkeringést megtámadó ún. bubópestis, illetve a virulensebb, szinte biztosan halállal végződő tüdőpestis. (Az ún. szepdikémiás pestis leginkább a másik két típus szövődményeként állhat elő.)

A bubópestis fő tünete a nyirokmirigy-duzzanatok (bubók) megjelenése, majd elüszkösödése a lágyékon és a hajlatokban. A gyakran tojás nagyságú daganatokból vér és genny szivárgott, általában kelések és fekete foltok is ellepték a testet. Az erős fájdalomra panaszkodó betegek 60-80%-a az első tünetek jelentkezését követő 4-5 nap után belső vérzésben meghalt. (A rossz fizikai állapot, alultápláltság rontotta a túlélés esélyét.) Aki viszont túlélte, a bubópestis

többet nem kapta meg. A ragály ezen formája jellemzően a melegebb éghajlatú régiókban, illetve nyári időszakban terjedt jobban. Kórokozóját, a *Yersinia pestis* baktériumot elsősorban bolhák (és talán poloskák és tetvek) terjesztették csípésükkel, amelyet fertőzött patkányok véréből szívtak fel; utána azonban emberről emberre is terjedt. A 18. század előtt ebben nagy szerepe volt az ember közvetlen környezetében élt, mára egy fajtársa által kiszorított házi vagy fekete patkánynak (mus rattus, újabb nevén rattus rattus).

A tüdőpestis viszont cseppfertőzéssel, belégzéssel terjedt. Főképp vérzéses tüdőgyulladásban nyilvánult meg, és magas láz, véres köpet, köhögés, verejtékezés kíséri. A fertőzöttek 100%-át egy-két napon belül elvitte, azok fizikai állapotától teljesen függetlenül. Leginkább hűvös éghajlaton és hidegebb évszakokban terjedt. A 14. századi nagy járvány idején a két pestisváltozat egyszerre jelentkezett, s ez együtt azzal, hogy Európa jelentős részében a megelőző évtizedekben súlyos éhínség is tombolt, minden idők legnagyobb arányú európai pusztítását eredményezte. A pestis specifikus kórokozó bacilusát 1894-ben fedezték fel, de ekkorra Európában a járvány már visszaszorult, az utolsó látványos feltűnése

A „nagy” pestisjárvány terjedése Európában Oldalra: Forrás: <http://www2.sci.u-szeged.hu/>

a 18-19. század fordulóján Oroszországban volt, nyugaton az 1720-as marseille-i pestist tekintik utolsó jelentkezésének.

A pestis tüneteit egy 19. századi rendelet így írja le: „A betegek (...) magokon kívül vagynak, zavarodásokban magokról mindent félre háznak, tombolnak, dühösködnek, s ha el nem tartóztatnak, elfutnak, az ablakból le vagy vízbe ugranak. A betegek közül sokkal többen meghalnak, mintsem felgyógyulnak, szinte mind a hetedik nap előtt (...) Közönségesen az illj betegeket elsőben borzadás és kemény fázás környékezi, melly majd mintegy szellő módjára lengedező hideg levegő, majd egy hosszabban tartó az egész testre öntött hidegvíz érzéséhez hasonlít, néha a velőt és a csontokat áthatatja, s sebes tartós veszetéssel vagy egybekötve. Fekete ábrázat színe, lankadt, szomorú, zavaros, meredt, fénylő, a szem belső szeglete felé vérmességgel beszélgetett szemek, a szájnak száradása, kielégítetlen szomjúság, egy kezdetben forró, lágy, későbbre fejez mintegy mésszel bemázolt, reszkető nehéz, és érthető szó kimondására alkalmatlan nyelv; égető meleg a mejtson alatt, szívdobogás, nehéz lélekvétel; forró, néha kedvetlen szagú lehelet, erőszakos hányás.” (Az idézet forrása: Katus László: A fekete halál, pestis = Rubicon, 2002/3. 12-17.) A kórokozók a beteg vérében, nyirokcsomóiban, tüdejében és köpetében egyaránt előfordultak.

A nagy európai pestisjárvány (1347-1352)

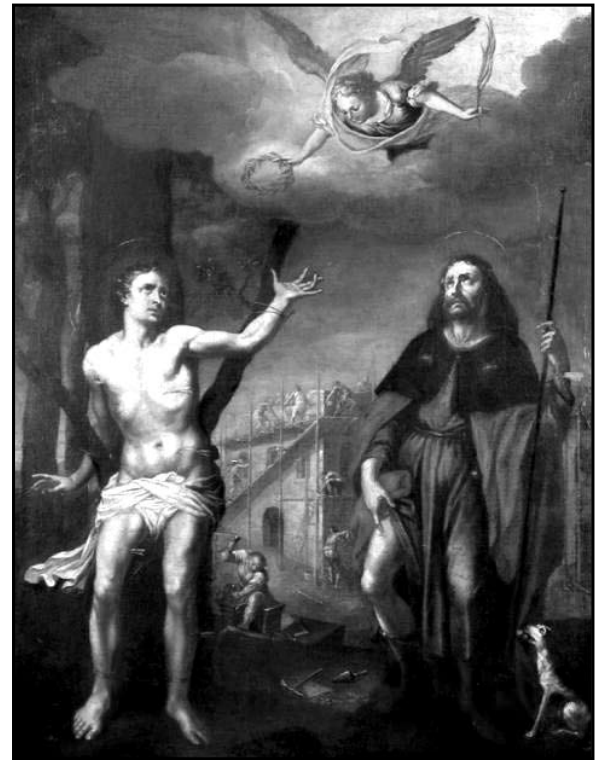
A „nagy” pestis Európába afféle biológiai hadviselés révén került be. A járvány Bel-ső-Ázsiából indulva Kína és a Nyugat felé is megindult, és 1346-ban érte el Európa keleti határát. Az Aranyhorda tatárjai ebben az időben Genova kereskedelmi lerakatát, a Krím-félsziget déli részén található *Kaffa* (ma: Feodoszija) erődjét ostromolták. Csak-hogy köztük is kitört a járvány. Halottaikat katapulttal (hajítógéppel) belőtték a genovaiak táborába, akik így maguk is megfertőződtek. A genovaiak hajóra szállva próbáltak menekülni, de a pestist is magukkal vitték Itáliába. Bár a ragály hírére hallva (a hajók fedélzetén a többség már halott vagy beteg volt) a gályák utasait nem engedték partra szállni, a Messina kikötőjében eltöltött idő éppen elég volt ahhoz, hogy a hajóköteleken éjszaka a szárazföldre jutó patkányok elvégezzék a piszkos munkát, s a járvány elindult hódító útjára. 1347 decemberében Genovában, néhány héttel később Pisában és Velencében ugrásszerűen emelkedik a halálozások száma, s 1348 augusztusáig – Milánó kivételével – egész Észak- és Közép-Itáliát eléri a ragály. Miután ez a régió a levantei útvonal csomópontja lévén a korabeli Eu-

rópa vízi és szárazföldi kereskedelem központja volt, innen kiindulva a pestis a kontinens csaknem valamennyi kikötővárosába és vásárcentrumába eljutott. 1348-ban egész Franciaországot elérte a dögvész, az épp zajló százéves háborút is évekre meg kellett szakítani miatta. A rivális Angliát és Skóciát 1348 nyarán érte el, innen terjedt tovább Írországra és a Skandináv-félsziget államaira. Az Alpok hegyvonulatain abban az időben még kevesen keltek át, s ez Közép-Európát valamelyest megóvta a tömeges fertőzéstől; német, svájci és osztrák területeken csak 1349 nyarán észlelték először. A nagy kereskedelmi útvonalakból kieső Magyarországot és Lengyelországot a járvány az epicentrumhoz képest csak marginálisan érintette, bár így is jelentős pusztulást okozott.

Nagy Lajos első felesége, Margit királyné is a járvány áldozata lett; a király maga is megfertőződött, de ő felépült belőle. 1351-es törvényeiben többek között épp azért kellett védenie a kismemeseket a jobbágycsoportoktól, mert a pestis elcsábító nagybirtokosoktól, mert a pestis elmúltával komoly munkaerőhiány jelentkezett az országban. Egyes vélemények szerint a magyarokat genetikai adottságaik is megvédték; a járvány áldozatainak többsége az A vércsoporttípusba tartozott, ám ez hazánkban – ellentétben a nyugattal – ritka volt.

A nagy pestis Európa akkor kb. 75-80 milliós lakosságának 20-30%-át döntötte sírba, ám egyes régiókban a halálozások aránya ennél sokkal magasabb is lehetett. A Mediterráneumban és Nyugat-Európában volt a legnagyobb a pusztulás: ott teljes falvak és városok néptelenedtek el (ha nem is halt meg mindenki, de a magányos túlélők más településre menekültek el). Nyugat-Európában légi felvételekről máig azonosíthatók az ekkor elhagyott falvak maradványai. Firenze lakosságának 45-65%-át vesztette el, a német városok átlagos vesztesége 50%-os volt, de korabeli mércével mérve metropolisznak számító London és Párizs lakóinak is 25-30%-a meghalt. Miután az évszázad folyamán további 6, kisebb kiterjedésű pestisjárvány tombolt, nem csoda, hogy a földrész népessége 1400-ra kb. 45 millióra csökkent.

Mint-hogy a járvány nem kímélt sem beteg, sem egészségest, sem szegényt, sem

Óltalmazó szentek pestis idején: Szent Sebestyén és Szent Rókus

gazdagot, nem tett különbséget buzgó keresztények és „istentelenek” között, és semmiféle hatékony gyógymód nem volt rá, az egyszerű nép hajlamos volt a kórt Isten büntetésének tekinteni. Ebből azonban nagyon különböző reakciók születtek. VI. Kelemen pápa életrajzírója így látta a lakosság magatartását a pestis idején: „...Oly nagy rettegés kerítette hatalmába az egész világot, hogy amint valakin egy fekély vagy daganat keletkezett, (...) az áldozatot minden segítségtől megfosztva elhagyták, még rokonai is. Az apa elhagyta betegágyon levő fiát, és fiú az apját. (...) Akik egészségesek voltak, azok a félelemtől fejvesztetten elmenekültek. Így számosan haltak meg gondatlanságból, akik lehet, egyébként megmenekülhettek volna. Sokat, akiket a betegség megtámadott, s azt hitték rólok, bizonyosan hamar meghalnak, a legkisebb megkülönböztetés nélkül az árkokba vitték, hogy elföldeljék, s nagy számban kerültek így élve a föld alá. Ehhez a bajhoz jött még egy másik: az a hír terjedt el, hogy egyes bűnözők, de különösen a zsidók megmérgezték a folyókat és a kutakat, s ettől terjedt el annyira a pestis. Ez az oka annak, hogy annyi keresztény és zsidó, ártatlanok és feddhetetlenek, megölettek, megégettettek vagy kínzást szenvedtek, holott mindez a csapás a csillagok állásából (a párizsi egyetem doktorai a járvány okát bizonyos csillagképek egybeesésével magyarázták – M. J.) vagy isteni bosszúból eredt.”

A zsidókat ért pogromok mellett a pestis időszakának számos furcsa kísérőjelensége

is volt. A bizarr öltözetű, főként Itáliából ismert *pestisdoktorok* (akikre manapság a velencei karnevál álarcai emlékeztetnek) teljesen tehetetlenek voltak, és páncélszerű védőöltözetük a bolháknak ideális terep volt a betegség továbbadására, praktikáik (füstölés, balzsamozás) semmit sem értek, többségük maga is a járvány áldozata lett. Ráadásul ebben az időben elterjedt az a tévhit is, hogy a pestis esetleg vízzel, a bőrön át jut a szervezetbe, ami a középkor addig sem túl alapos mosakodási, higiéniai kultúráját tovább rombolta. Egy itáliai orvos szerint a pestis elleni védekezés titka a szervezet épsége, tisztasága, amit izzasztással, az ártalmas nedvek kiűzésével, hashajtással, érvágással lehet elérni. Célszerű az öblítés némi teával, s az ellenálló-képességet növelheti az ember, ha bőrét borral mossa és olajjal keneti. Fontos a tiszta ruházat és lakás is (ami legyen távol az árnyékszektől), nappal pedig kerülni kell a lármát, a haragot, a nemi közösülést. (Ezek általában az embert megerősíthetik, de a pestis ellen valójában semmilyen védelmet nem nyújtottak.) Ekkor még nem volt ismert a mai értelemben vett vesztgázr (karantén) fogalma, még ha azt ösztönösen sejtették is, hogy a járvány érintkezés révén is terjed, és a fertőzött egyedeket el kell választani az egészségesektől, az elhunytak ruháit el kell égetni. Házak, háztömbök vagy akár egész települések/ régiók „hatósági erőszak általi” elszigetelése azonban csak a 15. századtól jött gyakorlatba Nyugat-Európában.

A halottak tömegeit önkéntesek, foglyok, koldusok gyűjtötték össze sötétedés után, akiknek közeledtét a csuklójukhoz és a bokájukhoz rögzített pestiscsengő jelezte. Ilyenkor az egészségesek még ablakaikat is bezárták. A halottakat egyszerűen kitétték az utcára, ahonnan egy idő után szertartás nélkül tömegsírba dobták őket. (A középkori ember számára az utolsó kenet, de legalábbis pap jelenléte nélkül meghalni azt jelentette, hogy az elhunyt a túlvilágon is végtelen szenvedés vár.) Pestis idején tilos volt a házasságkötés, nem volt rendes temetési szertartás sem.

A halálfélelem olykor igen különös viselkedésformákra ragadtatta a középkor emberét. Franciaországban például nem volt ritka, hogy a temetőkből táncmulatságokat, ivászatokat rendeztek, mintegy fittyet hányva a „mindeneket lebíró halálnak”, de persze a saját idő végességének biztos tudata a közerkölcsök romlásának, az erőszak, fosztogatás, bujaság kiélésének is kedvezett. Szintén a pestishez kapcsolódik az *önostorozók* (*flagellánsok*) mozgalma, amely ugyan 1260 körül született meg,

Flagellánsok ábrázolása a késő középkorból

de fénykorát a pestis idején élte. A százas csoportokba tömörülő emberek a világ bünei miatti büntetést látták a járványban, és vándorlásukat vezeklésnek tekintették. Botokkal, korbáccsokkal véresre verték magukat, miközben énekelve könyörögtek Isten bocsánatáért. Aki a flagellánsok közé állt, kötelezte magát arra, hogy 33 napig együtt vándorol társaival, és bünbánatra szólítja fel az útbá eső települések lakosságát. Mozgalmukat azonban az egyház nem nézte jó szemmel, mert egyrészt magát az egyházat is kárhoztatták, másrészt a bűnök alóli feloldozás joga a papok monopóliuma volt. Egy idő után a városok polgárai is bizalmatlanul tekintettek rájuk: sok bűnöző, iszákos, tolvaj és erőszaktevő is csatlakozott hozzájuk, arról nem is beszélve, hogy csoportjaik akaratlanul olyan helyekre is behurcolták a járványt, ahol addig meg sem jelent. *Matthias von Neuenburg* krónikája így írja le őket: „... Így érkeztek vagy hétszázán Svábföldről Strassburgba. Kijelöltek maguk közül egy vezetőt és még két másik mestert, akiknek minden utasítását véghezvitték. (...) átkeltek a Rajnán, és a felduzzadt tömeg hatalmas kört alkotott. Ennek közepén az emberek levették felső ruháikat és cipőiket s csak sarokig érő vászon fehérműüket hagyva testükön, egyik a másik után keresztbe tárt karokkal földre vetették magukat. Egymás fölött átlépve haladtak, miközben gyengén érintették kengyelzijaikkal azokat, akik már a földre borultak; a sor végén lévők, akik elsőként kuporodtak le, újból felkeltek, hogy magukat a csomókkal és négy vasszeggel ellátott szíjjal megostorozzák. És így halad-

tak tovább, népi kantátákat énekeltek az Úr segítségét kérve...” (Mindkét idézett szöveg forrása: Középkori egyetemes történeti szöveggyűjtemény. Szerk. Sz. Jónás Ilona. Osiris, 1999. 497-498.)

A pestis és utóhatásai

A nagy pestis lecsengése után a járvány a 18. századig regionálisan még számos alkalommal visszatért: a franciaországi Bèsançon városa 1439 és 1640 között negyven (!) pestisjárványon esett át, de igen híres a tűzvészrel is súlyosított londoni (1664-65), az 1637-es firenzei és az 1720-as marseille-i és touloni dögvész is. Párizsban a 17. században hatszor volt pestis. Átlagosan 11 évente érte Európát egy-egy újabb pestisjárvány. E városok akkori lakosságának csaknem a fele elpusztult, de a hatékonyabb óvintézkedéseknek köszönhetően a kór más régiókat kevésbé fenyegetett. A 18. század óta Nyugat-Európából a tüdőpestis eltűnt, de a Balkánon és Európán kívül még a 19-20. században is sok áldozatot szedett. „Eltűnésének” oka sem egyértelmű, éppúgy elképzelhető, hogy a házi patkány visszaszorulásával, mint ahogy a higiénia fejlődésével, vagy akár a fa helyett kőházak építésével függ össze. És az sem zárható ki, hogy most éppen – hasonlóan a 9-13. század közötti időszakhoz – két nagy pestises ciklus közötti évszázadokban élünk, és a kór később újból fellángolhat.

A pestis Magyarországon sem volt ismeretlen, ha a „nagy” járvány nem is okozott a nyugat-európaihoz mérhető pusztítást. (Ursino Bertalan velencei követ szerint itt is 14 ezren haltak meg, bár adatai termé-

szetesen bizonytalanok.) De vannak adatok 1224-ből, 1453-ból, 1466-ból, 1482-ből, 1475-ből, 1480-ból, 1495-ből, 1496-ból, 1510-ből, 1511-ből és 1520-ból is. Magyarországon a legnagyobb pusztítást minden bizonnyal az 1708-1712 között dühöngő epidémia végezte, amelynek terjedését a Rákóczi-szabadságharc hadi eseményei nyilvánvalóan meggyorsították. Az áldozatok számát megbízható adatok híján 300 ezer és 1 millió közé becsülik. (Magyarország akkori lakossága 4 millió fő körül lehetett.) De a század folyamán, 1738-1741 között még egy súlyos járvány érte el Magyarországot; ennek kb. 250-300 ezer halálos áldozata lehetett, ekkor főleg az ország keleti felében: Debrecenben a lakosság több mint egyharmada veszett oda. A század későbbi évtizedeiben egy-egy régióban még felütötte a fejét a járvány, de továbbterjedni nem tudott (így az áldozatok száma is kisebb volt), a szomszédos országok járványainak átterjedését pedig a katonai határőrvidék hatékonyan meg tudta akadályozni.

Ellentmondásnak tűnhet, de a szörnyű pusztulásnak jótékony hatásai is voltak. Így a korábban túlnépesedett vidékeken a túlélők kedvezőbb viszonyok közé kerültek. A keletkező munkaerőhiány miatt a földesurak kedvezményekkel csalogatták magukhoz az egyre értékeesebbé váló nincstelen parasztokat, de a maradékokat is engedményekkel lehetett csak helyben tartani. Ennek is köszönhető, hogy Nyugat-Európában a középkor végére megszűnt a klasszikus jobbágyság, a parasztokból szabad bérlők lettek. A fogyasztás csökkenése miatt az élelmiszerárak is csökkentek, a munkabérek a hiány miatt növekedtek, a bérből élők jövedelme jelentősen emelkedett, a lakosság életszínvonala évszázadokig nem nőtt annyit, mint a 14-15. század fordulóján. (A 15. századot a mezőgazdasági munkások aranykorának is nevezik.)

Az ipar és kereskedelem számára a helyzet ugyancsak kedvező fordulatot hozott: a kézműipari termékek árai kevésbé csökkentek. Ha valaki egy-egy iparos- vagy bankárcsalád egyetlen túlélője volt, hatalmas vagyont örökölhett. Nyugat-Európában – éghajlati okok miatt is – a gabonatermelés is visszaszorult, ez pedig hozzájárult az európai régiók közötti átrendeződéshez és specializálódáshoz. A mediterrán vidékeken megjelentek új kultúrák (cukornád, rizs) is, keletebbre pedig a gabonatermelés nagyobb méreteket öltött. Igazából ekkortól kezdődött meg a piacra termelő, extenzív állattartás is. A teljesen átstrukturálódott, nemzetközi méretű kereskedelemre támaszkodó, modernizálódott gazdaság immár sokkal több embert tudott eltartani. Az élelemfölösleget termelő,

Haláltánc-ábrázolás a nagy pestis idejéből

kisebb népsűrűségű Kelet-Közép-Európa – a Baltikum, Lengyelország, Magyarország – gabona-, fa-, élőállat- és borkivitele, majd a gyarmatokról behozott értékes cikkek (fűszerek, cukor és nemesfémek) válság helyett soha nem látott prosperitáshoz juttatták az élenjáró nyugati országokat – írja cikkében *Zimányi Vera*. (A megújulás képessége = Rubicon, 2009/11.) Egyes vélemények szerint az éghajlatváltozás és a nagy arányú halálozások között is lehet összefüggés: eszerint a tömegesen eltemetett halottakból kibocsátott gázok is hozzájárulhattak az ún. kis jégkorszak kialakulásához, erre azonban még nincs elegendő bizonyíték.

A pestis az emberek gondolkodását is teljesen átalakította. Miután a kór életük virágában lévő embereket éppúgy elpusztított, mint gyermekeket és aggyastyánokat is, a saját mulandóság tudatában az embernek az időhöz való viszonya is megváltozott. Aligha véletlen, hogy ekkortájt készítik az első órákat: a korábban legfeljebb napokban, hetekben gondolkodó ember számára az órák és percek is fontossá válnak. (A késő középkori toronyórák harangjátékainak időnként félelmetes alakjai is a mulandóságra figyelmeztetnek.)

A pestis visszatérő témája a művészeteknek is, *Boccaccio Dekameronja* vagy *Villon Nagy testamentuma* elképzelhetetlen lenne valamely pestisjárvány tapasztalata nélkül. A késő középkori festészetnek, de a kor épületes színpadi játékaival, a moralitásoknak is egyik kedvelt témája a *haláltánc* (*danse macabre*), s nincs még egy olyan korszak, amelynek művészeti alkotásai annyit foglalkoznának a halállal, mint ennek. A művészeti alkotá-

sok – akár képen, akár szavakban – igen-csak naturalisztikusan ábrázolják az enyészeti részleteit, s az erkölcsi irodalom olykor az *ars moriendi*-ről (a jó halál művészetéről) értekezik. A kor egyik legnépszerűbb szentjévé *Szent Sebestyén* és *Szent Rókus* válik. Előbbi azért, mert legendája szerint 680-ban, miután ereklyéit egy körmenet során Rómán végigvitték, a városban megszűnt a ragály. Rókus maga is elkapta a pestist, ezért mindenhol kikergették, de egy erdei kunyhóban magát meghúzva angyali segítséggel túlélte a járványt. A középkori ember úgy vélte, hogy a pestisben szenvedőnek Szent Rókusba kell vetnie bizalmát, és akkor túlélheti a szörnyű próbatételt. Kultusza kezdetben Velencében, később más kereskedővárosokban volt erős.

Folytatjuk ■

A Bajai Honpolgár

friss számai városunkban jelenleg az alábbi helyeken vásárolhatók meg

Ady Endre Városi Könyvtár,

Munkácsy Mihály utca 9.

CBA Belvárosi ABC,

Eötvös utca 1.

Cserba Optika,

Batthyány Lajos utca 18.

Líra Könyvesbolt,

Déri Frigyes sétány 5.

Tourinform Iroda,

Baja Marketing Kft,

Szentháromság tér 11.

Gazdabolt (Baja, piacssarnok)

A koronavírus és a hálózattudományok

Hágen András

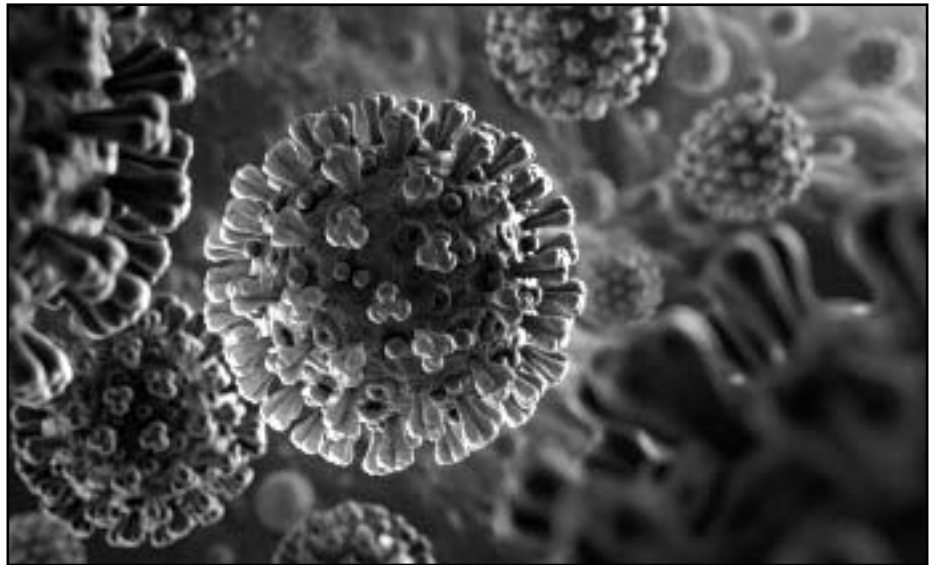
■ A 20. században nem csak a nagy világégek szedtek kiemelkedően sok áldozatot, hanem a pusztító betegségek, járványok megjelenése is. Gondoljunk csak az első világháború után megjelenő spanyolnáthára (influenza), vagy a 21. század elején tomboló H1N1-re, amely 2009-ben tartotta rettegésben a Földet. Ugyanilyen rettegés fogta el a világot az AIDS megjelenése miatt, amely bámulatos gyorsasággal terjedt el kiindulási helyéről, Afrikából az Egyesült Államokig. Napjainkban a legnagyobb figyelem a Kínából világhódító útjára induló koronavírusra terelődik, amelynek megfékezéséhez elengedhetetlen a hálózattudományok megismerése.

Barabási Albert László, a neves magyar hálózattudató egy értékes, rövidke írást tett közzé egy Magyarországon is elterjedt közösségi oldalon. Reményeim szerint nem kell elmondanom, hogy miért is említettem meg Barabási nevét és a hálózattudományt a koronavírus esetében. Magyar nyelven 2016-ban megjelent tankönyvében, a *Behálózza – Hálózatok tudományában*, a 10. fejezetben (Terjedési jelenségek) részletesen leírja egy-egy járványmodell terjedését. Aki nem kedveli a matematikát, azt is megnyugtathatom, igyekszem kerülni mindennemű matematikai gondolkodást idéző, bonyolult ábrát.

2003. február 21-én egy orvos bejelentkezett a hongkongi Metropole Hotelbe. Ez az orvos előzőekben egy olyan pácienszt kezelte, akinek a betegségét atipikus tüdőgyulladásnak nevezték. A következő napon korán elhagyta a hotel, hogy felkeressen egy klinikát, mint beteg. Az orvos néhány nap múlva atipikus tüdőgyulladásban meghalt.

Az orvos hongkongi tartózkodása nem maradt feltűnés nélkül, ugyanis csak a hotelben hat másik vendéget és egy látogatót fertőzött meg a légzőszervi betegségnek – SARS-nak – elnevezett kór. Ezek a fertőzött hordozók elvitték a vírust Hanoiba, Szingapúrba és Torontóba, és mindhárom helyen járványt indítottak el. A 8100 fertőzött felét a Metropole Hotelig vezették vissza kutatók. A Hongkongba utazó beteg orvos pedig a járvány „szuperterjesztője” volt. Tőle aránytalanul sok fertőzés származott egy járványban.

Képzelnék el egy matematikából jól ismert gráfot, ahol a csúcspontokat élekkötik össze. A járványtan esetében az orvos, vagyis a szuperterjesztő a csúcspont, amely élekkel kapcsolódik kivételesen sok

1. ábra: A koronavírus

kapcsolatú további csúcspokkal az érintkezési hálóban, amelyben a vírus szétterjed. A fertőző betegségeket kezeléssel vagy vakcinákkal nem minden esetben sikerül megfékezni. Éppen ezért nagyon fontos megismerni, hogy egy-egy betegség hogyan terjed a népességben belül, és milyen intézkedések is fontosak nagyobb járvány megfékezéséhez.

A kórokozók terjedése történhet cseppfertőzéssel (pl. a SARS, az influenza stb. esetében), valamint érintéssel (ebola, HIV stb.). Fertőző betegségek a rákkeltő vírusok, például a HPV, továbbá a paraziták. Esetünkben a cseppfertőzéssel terjedő betegségek élveznek prioritást. Ez esetben ismernünk kell a kórokozó globális utazási hálózatát, valamint az, hogy fertőzött helyi hálózatán a kórokozót hordozó kivel került kapcsolatba.

A járványtani modell

A járványtan kifejlesztette az analitikus és számítógépes keretrendszert a kórokozók terjedésének modellezésére. Ez alapvetően két alaphipotézisen nyugszik. Az első a csoportosítás. Ez esetben alapvetően a fertőzési fokok szerint történik a tagolás. A második csoport pedig az egyenes keveredést illusztrálja, vagyis ebben a csoportban bárki ugyanakkora eséllyel kapja el a betegséget.

Barabási levezeti a Fogékony-Fertőzött modellt, Fogékony-Fertőzött-Fogékony modellt, továbbá a Fogékony-Fertőzött-Felépült modellt. A cikk elején már említettem, hogy kihagyom a matematikát, de sajnos ebben az esetben lehetetlen lenne kihagyni egy egyszerű számolást.

A Fogékony-Fertőzött modell

Képzelnék el egy olyan betegséget, amely egy N egyénből álló populációban terjed. Jelölje $S(t)$ a t időpontban fogékony (egészséges) emberek számát és $I(t)$ a már fertőzöttek számát! A $t=0$ időpontban mindenki fogékony ($S(0)=N$) és még senki sem fertőzött ($I(0)=0$). Egy átlagos egyénnek (k) kapcsolata van, és legyen β annak a valószínűsége, hogy egy fertőzött egységnyi idő alatt átadja a betegséget egy fogékonynak. Ezek felhasználásával így néz ki képletünk:

$$\beta(k) \frac{S(t)I(t)}{N} dt \quad (1)$$

Következésképpen az $I(t)$ vagyis a fertőzöttek ilyen sebességgel változnak:

$$\frac{dI(t)}{dt} = \beta(k) \frac{S(t)I(t)}{N} \quad (2)$$

Vegyünk egy 500 fős iskolát, ahol 2 fer-

Kérjük,
támogassa Ön is
a lapunkat kiadó
Bajai Honpolgár Alapítványt
személyi jövedelemadójának

1%-ával!

Alapítványunk adószáma:

19047403-1-03

Támogatását
előre is köszönjük!

tőzött van, és a β értéke 70%, a fertőzötteknek 50 fős a kapcsolatrendszere. Ezekkel a paraméterekkel 1 óra alatt majdnem 70 diák fertőződhet meg. Ha például egy 100 fős iskolában van két fertőzött, és a β értéke 40%, és 2 fertőzött van, akik 1 órán keresztül 15 fős kapcsolódási pontjaikkal (barátaival) vannak egy teremben, akkor 12 társuk fertőződik meg. Mivel a Földön jelenleg óráról órára változik a koronavírussal kapcsolatos megbetegedések aránya, ezért azt mindenképpen le kell szögeznünk, hogy esetünkben a fertőzöttek kapcsolatsűrűsége (k) és a betegség átadási valószínűsége (β) a legfontosabb paraméterek, ami csakis akkor fog csökkenni, ha egy fertőzött beteg minél kevesebb fogékony emberrel találkozik. Így csökkenni fog a fertőzött betegek száma. Ezért is különösen fontosak a lezárások, hogy csökkenjen a betegek száma.

Folytathatnám bonyolultabb matematikával a további esetek tárgyalását, de jelen pillanatban, úgy gondolom, ez a legfontosabb.

Konklúzió

Kitüntetések márciusban

■ Nemzeti ünnepünk, március 15. alkalmából több jelentős helyi és országos elismerést ítéltek oda a közelmúltban; a díjazottak között bajai, illetve városunkhoz kötődő személyek is voltak.

A bajai származású **JÁVOR BÉLA** ügyvéd, közíró, publicista – korábban lapunknak is rendszeres szerzője volt – sokrétű írói munkásságáért *József Attila-díj*ban részesült, amelyet *Kásler Miklós*, az emberi erőforrások minisztere adományozott neki.

Az Erdei László Honvéd Alezredes Alapítvány ebben az évben is odaítélte a *Baja Város Hírnevéért* díjat. 2020-ban a kuratórium döntése alapján a kitüntetést **FARKAS ATTILA** nyugalmazott pedagógus-intézményvezető, a Bajai Halászléféőző Bajnokok Egyesületének oszlopos tagja, egyben éveken át a Bajai Honpolgár Alapítvány kuratóriumának tagja, korábbi titkára nyerte el. Elismerését az ismert okokból később veszi át.

Mindkét díjazottnak sok szeretettel gratulálunk!

A Bajai Honpolgár szerkesztősége és a Bajai Honpolgár Alapítvány kuratóriuma

Európai koronavírus megbetegedések (03.13.)

Forrás: Johns Hopkins Egyetem, Portfolio

2. ábra: Európában a csúcspont Olaszországban helyezkedik el, de ez az adat napról napra változni fog, ha nem sikerül megfékeznünk a fertőzöttek kapcsolódási pontjait.

Reményeim szerint nem vettem el senkinek a kedvét a matematikától, a gráfoktól és a hálózatoktól, hiszen ilyen időszakban kulcsfontosságú lehet a hálózatok szerepe. Kiemelkedően fontos a kapcsolatrendszer megfékezése, hiszen a valószínűségi ráta értékét jelenleg (vakcina

nélkül) még nem tudjuk befolyásolni.

Az emberiségnek tanulnia kellett volna az előző évek járványaiból, de ismét bebizonyították, hogy nem tanulnak. *George Orwell* idézete, mely szerint „aki uralja a múltat, az uralja a jövőt is” jelen esetben sem valósult meg. ■

*Minden Kedves
Olvasónknak
áldott húsvéti
ünnepekét kíván a
Szerkesztőség*

A vers alkímiája

Gondolatok a versírás, az olvasás és az értelmezés lélektanáról

Szettele Katinka

■ Más dolog verset írni, olvasni, és megint más azt elemezni. Ez utóbbi inkább intellektuális aktus, amikor a szavak jelentés-összefüggésére reflektálok, és próbálok feltárni a versszöveg képzetársítások mentén körvonalazódó rétegeit, amelyek a mű újabb és újabb „megfejtési lehetőségét” kínálják. Dsida Jenő így fogalmaz: „Aki egy lírai verset meg akar érteni, annak elsősorban számolnia kell azzal, hogy a vers világában más nyelven beszélnek, mint a hétköznapi világban.” A vers lelki, pszichés struktúrájának feltárása során egyúttal a terapeuta szerepében is vagyok, aki a képekbe kivetített, képes beszédként megfogalmazott tartalmakban az öngyógyítás, önstabilizálás funkcióját látja (vö. *katatim imagináció módszere*). Ez a belső struktúraalkotás közben is mozgásban van, így tehát a versszöveg egy dinamikus folyamat leképeződése, amelynek a vers olvasásakor és értelmezésekor is aktív részese vagyok.

A vers beszél hozzám, akar valamit tőlem. Sokszor nem értem, mert a költő számomra érthetetlen nyelven fogalmaz, és a versolvasás ilyenkor túl nagy erőfeszítést kíván. Vagy egyszerűen nincs rá időm, hogy egyáltalán ráhangolódjam, és máris sodornak tovább a hétköznapi világba. Máskor viszont valami betalál, megérint, ismerősek a megfogalmazott érzések, tapasztalatok, és úgy érzem, végre értjük egymást, közös nyelvet beszélünk az úgynevezett „lírai énnel”. Ismét Dsida Jenőt idézem: „A lírai költeményt csak nagyon kis részben kell az eszemmel megközelítenem. A főszerep a megérezés. Hogyan »értek meg« egy hangulatot, mely sokszor megfogalmazhatatlanabb, mint a félig elfelejtett álom, az imbolygó füst, vagy a vizek fölött reszkető pára.”

A versírás végül olyan, mint a gyöngytermő kagyló munkája. A szavak sajátos, félig

tudatos, félig tudattalan összerendeződése, amelyet aztán kölcsönös leválás követ. Persze, ahogy egy gyereknel is következtethetünk a szülői mintázatra, úgy a vers is elárul ezt az alkotójáról. Végző soron azonban a verset nem az írójáért, hanem önmagamért olvasom.

Írme, néhány alapelv, amelyet versírásakor érdemes szem előtt tartani. Persze más nézőpontok is érvényesek lehetnek, én azonban a következőket tartom fontosnak: tartózkodás a közhelyektől, asszociatív éberség, a követhetőség elve, törekvés az újszerűsége, hűség az alapélményhez, szűrők alkalmazása, úgymint: tudom-e a szavakat, verssorokat másképp is érteni, és az bővíti-e a vers egészének értelmezését. Minél több kiegészítő, járulékos jelentést fedezek fel, annál jobb a vers, annál gazdagabb a versszöveg. Dsida szavaival élve: „A költő, a lírikus mindig önmagáról, jobban mondván önmagának és a világnak egymáshoz való viszonyáról szól. Élet, halál, a világ jelen-

ségei, a lét eredete, értelme és célja, a halál utáni dolgok titokzatossága, az öröm és szenvedés, az isten-megérezés élménye – minden együtt gomolyog túlvilági fényvel egyetlen sóhajnyi lírai remekműben.” (Dsida Jenő: Hogyan kell verset olvasni?)

aki bújt aki nem

állsz az előszobában, indulásra készen
engedélyre vársz, hogy akkor mehetsz-e
vagy mégsem

becsukom a konyhaajtót
mintha a búcsú nem köztünk
történnék

elrejtőzöm
hogy aztán megkeress
lent az utcán újra
találkozunk

letörlöm a szélvédőt
és a párás ablaküveget

esteledő

még egy tél, amit túl kell élni
még egy tél, amit túl lehetne
élni, ha hagynák az istenek
akiknek nem áldoztál rég -

nem tudod, mi bajod, csak
hogy bajod van, azt tudod

lelkedben zuhatagok
ahogy J. A. mondaná

hát ez támad, ez támad
ha kiülsz a kertbe és
üres gyomrok tátongnak feléd

nem tudod, mi lesz, csak hogy
harang szól, azt tudod,
minden órában, de hogy
közte, hogy közte

fa árnyéka, fölötté fény sugar
egy pontba sűrűsödve az égen
társaid félig kigyúlt kandeláberek

este van, mire végre beleszívsz
a füstös-sötét őszebe, kezdedben
guggolva gyűjtött falevelek

nem kell sok, hogy megvizsgálódj

(Fotó illusztráció: Molnár Attila - Est)

almádi

szépreményű vágyakkal
álomba ringatott a sátor
a homokszemre nem emlékszem
csak hogy énekeltél a parkban
hare krisna, egyre hangosabban
próbáltalak elhallgattatni
de te futottál, egyre messzebb
a kendőm azóta kezdedben
szerelmet dúdolván forgunk
míg távol a fák közt
lassan lemegy a nap

kis éji dal

minden nap megküzdesz
a sötéttel, a rád
nehezedő fáradtsággal
négy fal között
fjordok magánya
fehér lovon vágatsz
a tenger felé
bőröd forró
csened életre kel
magad körül tapogatózva
keresed a villanykapcsolót

„Sosem szabad elfelejteni, hogy az ember honnan indult...”

Simon Boglárkával a színművészethez vezető útról, szakmai sikerekről, helyi kötődésről

■ **Beszélgetőtársam 12 évvel ezelőtt vált országosan ismertté, tehetségét előtte leginkább csak a Baján és környékén élők tapasztalhatták meg. Sikerei teljében is a földön jár, megmaradt falusi lánynak, aki szeret odahaza, a kertben kapálgatni. Azt sem felejtette el, hogy ha nincs a Bajai Fialatok Színháza, ma nem színművész, hiszen innen indult minden, ezért is tért vissza, amikor csak tehette. Így tett volna április végén, a csapat tervezett búcsúgálájánál is, amihez eredendően ez az interjú is kapcsolódott volna. Sajnos időközben a koronavírus miatt kihirdetett veszélyhelyzetben halasztódik az előadás, akárcsak minden más rendezvény az egész országban. Az alábbiakban SIMON BOGLÁRKA, a Madách Színház művésze beszél életéről, pályájáról.**

Zalavári László

– Ötéves korom óta énekeltem szülőfalum, Bácsborsód asszonykórusában, ezt mindig elmondom, mert sosem szabad elfelejteni, hogy az ember honnan indult. Anyukámmal, nagymamámmal együtt alapító tagok voltunk a kórusban. A III. Béla Gimnáziumba kerülve folytattam ezt; 2002-ben alapítója, 2005-ig vezetője is voltam a *Vadvirág népdalkörnek*, amely azóta is aktívan működik. Emellett tagja voltam az iskola leánykarának és a tanárokból, diákokból álló *Bélás Singers vegyeskórusnak*. Nagyon sokat köszönhetek *Pethőné Kővári Andrea* tanárnőnek. Mindig is szerettem a zenét, és amikor elsős belás lettem, már működött a színistúdió, kaptunk jelentkezési lapot, választani lehetett drámajáték, tánc és ének között, én természetesen utóbbit ikszeltem be. Addig kizárólag népdalokat énekeltem, itt ismerkedtem meg a könnyűzenével, a musicalekkel. Szerelmem volt első látásra, mert ezt a hivatást igazából csak így lehet csinálni, ha szerelemmé válik. Szólóénekesként a 2004-ben, a franciaországi (argentani) testvérvárosi vendégszereplés során léptem fel először.

Amikor érettségi után felvettek a szegedi egyetemre, túl voltunk jó néhány Bélás show-n, gálán, emellett voltak teljes előadások, darabok is – nagyon-nagyon szerettem. A Szegedi Egyetemi Színpad szereplőválogatást hirdetett *Kocsák Tibor – Miklós Tibor Utazás* című rockoperájára. *Kiss Imi* barátom (a *Bélás Színistúdió* korábbi tagja, a *Képzelt riport...* 2007-es bemutatójának férfi főszereplője – Z. L.) mondta, hogy nagyon örülne, ha jelentkeznenk, milyen jól fogjuk érezni magunkat, és ott is tanulhatunk. Sikerral jártam a válogatáson, *Lady Ashton* szerepében bekerültem a darabba, melyet a Szegedi Nemzeti Színház színpadán adtunk elő. Nem sokkal

korábban megleptem anyukámat egy belépőjeggyel; elhitettem vele, hogy azért kell Szegedre jönnie, hogy aláírjon egy hivatalos papírt az egyetemem. Nagyon szerette *Gregor Józsefet*, aki éppen akkor játszotta a *Hegedűs a háztetőn* főszerepét. Amikor a színház elé értünk, közöltem vele, hogy nem kell semmit aláírnia, hanem boldog születésnapot, és megnézzük a darabot. Ott, a kakasülön azt mondtam neki: *„Is-tenem, ha én egyszer erre a színpadra léphetnék!* Nem sokkal később teljesült a vágyam, és onnantól kezdve – ha lehet ezt mondani – szinte eleve elrendeléseként hasított belém a kérdés: lehet, hogy mégis pályát tévesztettem? Hiszen nyilvánvalóan szerettem volna egy polgári hivatást, nagyon jól tanultam, így elsődleges volt, hogy diplomát szerezzek.

– *Hogy kerültél mégis a Társulatba?*

– *Terray Orsi* hívta fel a figyelmemet, hogy a Magyar Televízió hirdet egy válogatóműsort, ahol lehet jelentkezni az *István, a király* 25 éves jubileumi előadásának szerepeire. Ahogy a nagykönyvben meg van írva, még az utolsó napon is bizonytalan voltam, menjek, ne menjek, úgysem fog ez nekem sikerülni... Végül az önbizalomhiány ellenére beadtam a papírt, és a sorozat végén elnyertem *Gizella* szerepét. A tévéműsor minden hete kemény munkával telt (nem úgy, mint a mostani tehetségkutatókban...), az olyan volt, mint ha egy gyorstalpaló mini Színművészeti Egyetemet végeztünk volna, rendkívül jó feladatokat kaptunk. Ha valaki egy adásban kiesett, attól még ott maradt, és a következőkben statisztált, a tánckarban szerepelt, mindenfajta feladatba belekóstolt, ami azzal jár, hogy valaki szépen kezd felmászni a ranglétrán. Ez még inkább elindított azon az úton, hogy lehet, mégiscsak ezzel kellene foglalkoznom, vagy legalábbis megpróbálkozni vele. Az egyik utolsó döntő előtti csütörtökön meg-

Simon Boglárka

resett *Cseke Péter*, a Kecskeméti Katona József Színház akkor kinevezett igazgatója, és felkért, hogy játsszam el *Süni* szerepét a szeptemberben bemutatandó *A padlás* c. musicalben. Így kezdődött az én „profi” pályafutásom. Az időzjel annak szól, hogy a Bajai Fialatok Színházát (Bélás Színistúdiót) is annak tekintem, mert számomra amatőr az, aki félvállról veszi az egészet, legyen bár egyetemet végzett színész is. A profi pedig az én olvasatomban az, aki nagy odaadással, tehetséggel és nagy szeretettel műveli ezt a hivatást.

– *A versenyen gyakorlatilag sima volt az utad, ám épp a szereplőválogatásos döntők előtt megbetegedtél, de a zsűri elnöke, a darab rendezője, Szikora János bízott benned, és kérte a közönséget, hogy szavazzanak rád.*

– Im már több évnyi tapasztalatom alapján mondhatom, hogy egy ilyen válogatás során a rendezőnek van elképzelése típusra, karakterre, kinézetre, és sok mindennek egyeznie kell ezzel ahhoz, hogy valaki megkaphasson egy szerepet. *Szikora János* bizonyára látta bennem *Gizellát*. Az első adásban még tudtam énekelni, akkor igen sok szavazatot kaptam a nézőktől is, ők is szerettek. A második adás előtt gégyulladás-vírus söpört végig a társaságon, én pedig éppen a legrosszabbkor kaptam el: két nappal az élő adás előtt ment el a hangom, és nem is jött vissza, amíg énekelnem kellett volna. Az, hogy folytat-

hattam, hatalmas bizalom volt a zsűri, de még inkább a közönség részéről, hiszen szavazataikkal ők juttattak tovább, még ha számított is valamennyire a döntőnkök véleménye. Úgy gondolom, a következő adásokban sikerült bizonyítanom, hogy méltó voltam erre a nagy támogatásra. Pályafutásom elején rengeteget számított, hogy bekerültem *A Társulat*-ba, és ebben a darabban játszhattam. Hogy eljátszhattam Gizellát, azóta is elkísér, a mai napig játszom őt mindenféle formájában ennek az előadásnak, most éppen egy koncert-változatban.

A színházi világban két típus van, az egyik, aki nagyon jól tud teljesíteni a válogatón, a másik pedig befező, és nem sikerül neki. Sokszor van, hogy valaki nagyon nem jó ezen a „selejtezőn”, a rendező mégis látja benne, hogy alkalmas a szerepre, megkapja a lehetőséget, és a próbafolyamatok során bizonyítja, hogy jó döntés volt bízni benne. Akinek jó a szeme, mint pl. az én igazgatómnak (*Szirtes Tamás, a Madách Színház irányítója – Z. L.*), az esetek 90 százalékában jól dönt.

– *Eredetileg Rékának indultál. Hogy lett belőle Gizella?*

– Szerintem minden lány Rékának indult, kivéve talán az idősebbeket és más karakterűeket, akik Saroltra pályáztak. Aki valaha hallgatta a lemezt, vagy bármilyen formában látta az előadást, mindenképpen Rékát akarta. Amikor közeledtek a döntők, nyilvánvalóan tudtuk már, hogy ki az, aki Rékának való, az embernek ezen a pályán tudnia kell, mik a képességei, mi az, ami benne jobb. Réka szerepére *A Társulat*-ban – hasonlóan az eredeti éneklő Sebestyén Mártához – inkább népdalos előadót képzeltek el. Énekeltem én is népdalt, de nem volt az a fajta népdalos hangom a zárt énekléssel, mint *Torma Emesének* és *Herczeg Flórának*. Így értelemeszerű volt, hogy Gizella marad.

– *A jubileumi előadás-sorozat után sem engedte el kezeteiket Rosta Mária producer nagyon sok, különböző fellépéseket volt. Nem jött ez kicsit hirtelen, nem volt sok egyszerre?*

– Hirtelen jött, de nem is volt időnk észbe kapni, annyi munka volt: turné meg annyi előadás, hogy csak arra tudunk koncentrálni, hogy mindent tökéletesen teljesítsünk. Jöttek a próbafolyamatok, az előadások, az akkor *Schwajda György* által igazgatott kaposvári Csiky Gergely Színházban 40-es előadás-sorozat ment le, de már többes szereposztásban, ahogy rendszeren lenni szokott. Itt már *Torma Emese* is játszotta Rékát. Nyilván nagy volt a teher

rajtunk, hiszen a szakma úgy tekintett ránk, mint utcáról bejött emberekre, aki most beálltak és kőszínházban nagy előadásban nagy szerepeket játszanak. Az előadások minősége mindig bizonyította, hogy talán érdemesek vagyunk erre a feladatra, és minden előadásnak mindig óriási sikere volt, nagyon szerettek minket. *Rosta Mária* producer hűséges típusú ember, akire mindig számíthattunk, és a mai napig bármilyen kisebb-nagyobb előadást állít színpadra, mindig gondol ránk, mindig ott vagyunk a válogatókon, emellett koncerteket is szervez nekünk. Nagyon korrekt és nagyon szép munkát végez velünk.

– *A Társulat tagjaival tartod a kapcsolatot?*

– Részben igen, hiszen sokfelé mentünk el. Szerencsére többen vannak itt a *Madách*-ban, így *Mező Zoli*, akivel gyakran játszunk együtt, *Tóth Attila*, aki a *Nyomorultak*-ban szerepel. (*Ezen túl pedig a Pokolgép zenekar énekese – a szerk.*) *Feké Palival* rengeteget szerepelek, főleg amióta az ő cége csinálja az *István*, a király legújabb változatát, ami egy roppan izgalmas, nagy rockkoncert, egészen fiatalos dimenzió. *Herczeg Flórával* barátok vagyunk, gyakran beszélünk telefonon, messengeren. A többiek közül sok mindenkit köszöntünk születésnapján vagy egyéb alkalmak kapcsán.

– *Kecskemét után Békéscsaba következett, és egy egészen más műfaj: az operett.*

– Az nagy falat volt. Úgy kezdődött, hogy váratlanul be kellett ugranom a *Lili bárónő*-be, mert a szubrett, *Pohly Bogi* elvállalt Miskolcon is egy szerepet, és onnan nem engedték vissza ebbe is játszani. A kecskeméti színház zenei vezetője hívott fel, aki egyébként az énektanárom, *Károly Kati*, ugyanis ő volt a karmester Békéscsabán az operettekben. Azért engem választott, mert tanítgatott már előtte operettet énekelni, és alkalmasnak tartott a feladatra. Két hetem volt, hogy beugorjak egy már futó darabba. Rengeteg segítséget kaptam a kollégáktól, akik már jártasak voltak az operett világában, nekem ez nagyon új volt, hiszen másképp kell énekelni, táncolni

A Képzelt riport... női főszerepében

benne akrobatikus elemekkel, és a színjátásban is mást követel meg. Mindig olyan voltam, hogy ide nekem az oroszánt is, az csak ösztönzött, ha valami új feladatot kaptam. Sokat gyakoroltam, táncórákra is jártam, és olyan jól sikerült, hogy a következő évadban meghívtak a *Csárdáskirálynő*-be is, ahol *Stázi* szerepét kaptam.

– *Olyannyira belejöttél, hogy azóta sem szakadtál el az operettől.*

– A színművészeti egyetemem is a zenés osztály musical-operett, valamilyen szinten mindkettőt művelni kell. A különbség, hogy a musicaléneklés úgynevezett belt éneklés, amelynek más a hangképzése, mint amelyet az operett igényel. Valamennyit korábban is jártam énektanárhoz, viszont az operett által megkívánt klasszikus hangképzéshez mindenképpen szükséges a segítség. Nekem van egy énekmesterem (*Pándi Piroska*), akinek köszönhetően a szubrettből előreléptem a primadonnáig, csodálatos áriákat énekelhetek. Nagyon szeretem ezt a műfajt is, számtalan gálakoncertet szerveznek különböző magán-színházak, vagy már eleve minket hívnak fellépni.

– *A népdal akkor végleg elmaradt?*

– Hát el, de ennek gyakorlati oka is van. A népdaléneklés jó feszes, torkos üvöltős éneklés. A jubileumi *Bélás zenedélután*on az első műsorszám a népdalkör volt, rengetegen szerepeltünk benne, és

bácskai népdalokat adtunk elő. Utána arról beszélgettünk *Pethő Dorkával*, hogyha még egy csokrot el kellett volna énekelni, biztos, hogy megfulladok, mert annyira beletanultunk már a másik stílusba, hogy az erőltetéstől fárad a hangunk. A népzene szeretete természetesen megmaradt, azt nem lehet kiirtani, nem is szándékozom elfelejteni, hogy mivel kezdtem, hallgatom is, és ha néha van időm, elmegyek táncházba is, de az éneklésről lemondtam.

– *Néhány év elteltével a Madách Színház következett. Hívtak vagy jelentkezél?*

– A színház zeneigazgatója, *Kocsák Tibor*, aki A Társulatnak is zsűritagja volt, hívott el a *Mary Poppins* szereplőválogatására. Ez is édes történet, ugyanis van az operettszínházban is egy Simon Boglárka nevű lány, akit felhívtak a Madách titkárságáról, hogy menjen el a meghallgatásra. Amikor a színpadra lépett, kiderült, hogy nem rá gondoltak, mert Kocsák tanár úr mást várt... Otthon anyuénál éppen felmostam, amikor hívott *Gerencsér Péter* a Madách Színházból, hogy óriási gond van, mert egy másik Simon Bogi volt ott, de Kocsák Tibor engem szeretne, fel tudnék menni másnap délután? Mondtam, hogy persze, mivel készüljek? Az volt a válasz, hogy mindegy, csak legyen kottám. Végül beválogattak egy kisebb, de fontos ensemble szerepbe, *Katie dadáéba*, amelynek többször is helye van a darabban, sokat kellett táncolnom. Idővel egyfajta „vésztartalékként” a címszerepig is eljutottam, azzal, hogyha valami közbejön az egyik alakítóval, akkor én ugrom be a helyére. Tavaly december 20-án jött el a nagy pillanat, amikor színpadra léphettem *Mary Poppinként* is.

Nagyon hálás vagyok azért, hogy a ranglétra lépcsőit végig kellett másznom, és sokkal jobb így, mert az ember értékeli, hogy mennyi munkája van abban, hogy eljusson A-ból B-be. Nagyon könnyű elszállni a magas égbe, szerencsére én eleve nem vagyok olyan típus, de az is sokat segített, hogy az utat végig kellett járnom. Minden egyes új feladatért azóta is ugyanolyan hálás vagyok.

Nagyon sok különböző darabban volt eddig kisebb-nagyobb szerepem. Kezdődött a *Mary Poppinsszal*, utána pedig a *Macskák*, az *1x3 néha 4 avagy* (ez egy bohózat), a *Poligamy*, a *Tanulmány a nőkről*, a *Me-seautó*, a *Mamma Mia*, a *Napsugár fiúk*, a *Furcsa pár*, a *Once* következett.

– *Időközben jelentős változás történt magánéleteredben is: férjhez mentél, majd édesanyja lettél.*

– Életem legnagyobb szerepét megkaptam az anyasággal, ez mindennél többet

Sasvári Sándorral bajai színpadon

ér, és mindent átértékel. *Sebestyén* születése előtt bennem volt az, hogy csak a színház és a félsz, hogy mi lesz, ha nem kapom ezt és ezt a szerepet. Ez azóta megszűnt, felszabadított, és még jobban lehet teljesíteni a színpadon, egészen másfajta energia sugárzik az emberből. Ezt a szülést követő visszatérésem után kollégáim is megerősítették. Néhány mondat új értelmet nyer. Volt olyan szerepem a *Poligamy*-ban, amelyben kismamát alakítottam, de Sebi születése előtt egészen másképp fogalmaztam meg azokat, mint utána, nagyon sokat ad nekem. Anyuka vagyok, ami a legcsodálatosabb dolog a Földön. Már kétéves, csodálatos, mosolygós „kész férfi”, tele szeretettel.

– *Budapesti munkahelyed ellenére megmaradtál falusi lánynak, csak eggyel arébb költöztél, Bácsborsódról Bácsbokodra. Nem jelent gondot az ingázás, nem lenne könnyebb a fővárosban élni?*

– Az ingázáshoz hozzá lehet szokni, de ehhez kell egy társ, aki ezt tolerálja is. A férjem fantasztikus ember. Biztosan sok ilyen jó férfi van, de én kifogtam a számomra legjobbat, aki ezt elviseli, támogatja, és mindig segít. Amíg nem volt meg a kisfiunk, könnyebb volt, azóta ez logisztika. Igyekszünk minél több hasznos, minőségi időt vele tölteni. Akad olyan is, hogy egész héten itthon vagyok, csak a hétvégén játszom, amikor meg próbafolyamat zajlik, akkor felviszem magammal, ott lakunk, és egy bébiszitter segít. Amikor pedig csak előadásaim vannak, akkor anyukám vigyáz rá, és hatalmas „partikat” csapnak a mamánál, hihetetlen kapocs van közöttük is.

A Budapestre költözés nem vonzott,

alapvetően lokálpatrióta vagyok: szeretem Bácsborsódot, Bácsbokodot és Baját is. Boldog vagyok, jól érzem magam így, és amíg ezt meg tudjuk oldani – márpedig a gyakorlat ezt mutatja –, nem vagyok hajlandó felköltözni! Nem szeretem Budapestet, nem tartom élhető városnak. Nagyon jó, hogy ott vannak a lehetőségeim, és a színházat is nagyon szeretem. Ugyanakkor szeretek kimenni az udvarba, madár-csicsergést hallgatva kávézni; szeretem, hogy a gyereket kivihetem az utcára, ahol, ha végigsétálok, idős bácsik megkérdezik, hogy na Bogikám, hogy vagy. Szeretem azt, amikor kint kapálok a kis virágoskertben, és az arra járó néni mondja, hogy jaj, Bogikám, dobd el azt a kapát és inkább mikrofont fogj a kezedbe...

– *Annak ellenére, hogy már nagy „sztár” vagy, sosem szakadtál el a Bajai Fialatok Színházától, gyakran fellépsz itthon is, szerepeltél önálló, beszélgetős esten, gálakoncerteken, különböző előadásokon. Mi hoz vissza mindig?*

– Az érzelmek, a barátaim, a múlt. Egy mondatban összefoglalva, ha nincs a Bajai Fialatok Színház, ma nem vagyok színművész, innen indult minden. Ez rengeteget számít. Ez volt az, ami olyan útra terelt, melyen megtaláltam önmagam. Rengeteget köszönhetek nekik, és természetesen nem is szakadok el tőlük soha. Ha valaki a kis porból elindul, és el tud valahová jutni, annak a játéka és élete is csak akkor lesz őszinte és igaz, ha emlékszik arra, honnan indult. A családra is vonatkozik ez: falusi parasztlány vagyok, és nem is akarok más lenni. A Bajai Fialatok Színházának is tagja vagyok, és az is maradok, akármilyen a

színház sorsa. Lehet, technikailag most megszűnik, de mi a szívnünkben-lelkünkben továbbra is a társulat tagjai maradunk.

– *Mára elmondható, hogy a BAFISZ egyfajta tehetségképző műhely, hiszen rajtad kívül is jó néhányan a színházi világban komoly helyeken dolgoznak azok közül, akik itt kezdték.*

– Jobb, mint egy színház! Azért csúcscsúper, amit Ottmár Attilának éveken keresztül kőkemény munkával végeztek, mert nemcsak színészek, táncosok, énekesek, hanem technikai munkatársak is: hangosítók, világosítók, ügyelők, az Operettszínházban, a József Attila Színházban, a MÜPÁ-ban dolgozó emberek kerültek ki a soraiból, akik itt tanulták meg a szakmát. Nekem sír a lelkem, hogy ez most véget ér-ért, mert nem tudom, hogy lesz tovább...

Erre szokták mondani, hogy az idő majd mindet megold – remélhetőleg így lesz!

– *Tudod már, hogy mi lesz a következő szereped a Madáchban?*

– Még nem. Most zajlott egy válogatás a színházban, így még nem mondhatok sokat, egy fantasztikus darabra, fantasztikus szerepekkel, hihetetlen zenével, Szirtes Tamás rendezésében mutatjuk be ősszel. A válogatás lezajlott, majd kiderül, hogy milyen karaktereket képzelnek el a szerepekre. (A beszélgetés még az országos vészhelyzet kihirdetése előtt történt, azóta a színház is leállt – Z. L.),

– *Említetted Szirtes Tamás igazgatót, aki tévés-sajtós megjelenései alapján nagyon felkészült szakembernek és jó embernek tűnik.*

– Az igazgató úr is hűséges típus, ami sajnos egyre ritkább a színházakban, főleg amióta a tehetségkutatók, napi sorozatok „sztárjai” kerülnek teátrumi berkekbe. A tanár úrnak mindig is jó volt a szeme: jó darabokat vesz elő, jó szereposztásokat állít össze. Néha nem értjük, miért született meg egy-egy döntése, aztán eltelik 1-2 év, és rájövünk az okokra. Így volt ez, amikor a Mamma Miában játszottam a 20 éves Sophie Sheridant, holott már messze nem vagyok annyi. Túl voltunk a 300. előadáson, amikor Sebi született. Utána azt mondta, hogy ne vegyem már vissza ezt a szerepet, mert nem vagyok már olyan fiatal – de ezt ő sokkal finomabban fogalmazta meg. Sajnáltam, mert szerettem, de tudtam, hogy valami nyomós oka van

Az éneklésen túli készségek is fontosak

ennek. A következő meghallgatáson, a Once-nál megkérdezte, hogy értem-e már, miért történt. Mondtam, hogy igen. Sohasem voltam igazán naiva alkat, inkább szerelmes, szenvedélyes nőitípus, és amíg egy kislányt kell alakítanom egy darabban, a másik oldal nem tud kiteljesedni. Ha maradtam volna, akkor lehet, hogy most a Once-ban nem lenne ilyen sikerem. Utólag borzasztó hálás vagyok ezért, de látom: a döntéseit türelemmel kell viselni, várni kell, hogy kiderüljön az oka, amire idővel rájön az ember. Nagyon jól bánik a színészekkel, nagyon jól formálja őket a döntéseivel, instrukcióival. Egészen más színész vagyok, mint amikor a 20 éves naivát kellett alakítanom.

– *Szegedi egyetemi tanulmányaid félbemaradtak. Nem is szeretnéd folytatni őket?*

– Vegyész tanulmányaimat 2009-ben hagytam abba, akkor már túl voltam A Társulaton, rengeteget játszottam, turnéztram, és egyszerűen nem tudtam bejárni. Ez ennél a szaknál nem nagyon tud távoktatásban működni, mert van egy csomó laborgyakorlat, amelyeket kötelező látogatni. Ezért nem fejeztem be, másrészt megváltozott a célkitűzés. Azért foglalkozom mással is, jelenleg ugyanis a gödöllői Szent István Egyetem agrármérnök hallgatója vagyok, következő félévben diplomázom. A választásnak két oka volt. Egyrészt mindenképp szerettem volna valamit tanulni, mert eddig a legmagasabb iskolai végzettségem az érettségi volt. Mindig nagyon szerettem

a természettudományokat, úgyhogy ebben az irányban keresgéltem. A férjem is agrármérnök, van egy családi vállalkozásuk, kézenfekvő volt, hogy ezt a szakot válasszam. Egyáltalán nem bántam meg, nagyon tetszik, nagyon szeretek oda járni.

– *Mit szólnak ahhoz a diáktársak, hogy köztük tanulsz?*

– Gyakran járnak színházba, legalábbis az évfolyamtársaim. Amúgy az a jó benne, hogy ott kicsit a „civil” Simon Bogi lehetek. Remek kis társaság az évfolyamunk, levelezőn járunk, hétvégén vannak óráink, sokszor előfordul, hogy nem tudok bemeni, vagy csak fél napot vagyok ott. Mindig segítenek abban, hogy a tananyag eljusson hozzám, szóval le a kalappal előttük. Általában színházjeggyel szoktam meghálálni a jószágukat.

– *Gondoltad volna, amikor utolsó pillanatban jelentkeztél A Társulatra, hogy néhány év elteltével a Madách Színház elismert művésznője leszel?*

– Nem! Álomban sem. A Társulatban elindult Baráth Ati is, aki akkor már, azt hiszem, 18 éve volt a Madách színművésze. Emlékszem, bevitt néhányunkat egy Az Operaház fantomja előadást megnézni, én személy szerint el voltam varázsolva a színháztól meg az előadástól, álomban sem gondoltam volna, hogy néhány év múlva szebbnél szebb szerepeket fogok ott játszani. Hihetetlen hálás vagyok tehát Szirtes tanár úrnak és Kocsák tanár úrnak, hogy hittek bennem! Most már hazajárok a Madáchba... ■

Baja köztéri szobrai 2.

A rettenthetlen magyar vagy a béke apostola? Türr István bajai köztéri ábrázolásai

Merk Zsuzsa

■ „Hol volt, hol nem volt, egyszerű szegény emberek fia volt s egyszer csak elindult úgy toronyirányában világot próbálni, csodálatos hősiességgel keresztülverekedte magát az óperencián innen és túl, sok-sok országon, mindenütt, ahol fekete posztóval behúzott várost és emberölő sárkányt (zsarnokságot) talált, mindenütt a népek szabadságáért lelkesedve, egy királynak a vezére lett, aztán elvette egy másik világverő császárnak rokonát feleségül [...] A bajai iskolában ugyan vékonyan szedte be a tudnivalót, de az élet könyvében ugyancsak derekasan lapozgatott, s természetes magyar parasztos eszével egy bölcsnek látszott a sok kinyílt agyvelejű politikus mellett. Csodálatos jelenség, hogy ez az ember mennyit tudott, s milyen egészségesen gondolkodott” – írta Türr István halálakor Mikszáth Kálmán.

A már életében legendává vált Türr István (Baja, 1825 – Budapest, 1908) „gazdag, változatos, ellentmondásoktól sem mentes működése időben és térben egyaránt kiterjedt volt: átszötte a XIX. század második felét, és Magyarország határain messze túlnőtt. Hazája Magyarország, de otthona egész Európa volt” – méltatja a város jeles szülöttét Pete László történész. (Olaszország magyar katonája – Türr István élete és tevékenysége, Bp., 2011) A személyéhez kapcsolt állandó jelzők is erről tanúskodnak: a rettenthetlen magyar, a forradalmi Európa bolygó lovagja, a szabadság katonája, a csatornaépítő, galambszívű oroszlán, a béke apostola. A népek tavaszának katonája, forradalmár, szabadságharcos, később Garibaldi oldalán az olasz egység megteremtésében komoly szerepet vállalt, majd az olasz király altábornagyaként kényes diplomáciai megbízásokat is ellátott.

Magyarországon a szabadságharc bukása után a reményt jelentette, őt hívta a nóta is: „Szennyes az én ingem,/ Szennyes a gatyám is./ Majd hoz Kossuth tisztát/ Türr Pista meg puskát./ Éljen Garibaldi!” – ad notam Kerek ez a zsemle.

Nem puskával érkezett azonban haza. A kiegyezést követően amnesztiát kapott, s munkálkodásának középpontjába a polgári fejlődés szolgálata került. Sokat írt, érvelt a népoktatás, a felnőttoktatás elindítása érdekében, emellett elméletben és gyakorlatban

is foglalkozott vízgazdálkodási kérdésekkel, elsősorban a csatornák kereskedelmi, mezőgazdasági jelentőségével. Kezdeményezője a Panamai- és a Korinthoszi-csatorna építésének, Magyarországon pedig a Ferenc-csatorna újjáélesztésének, melynek munkálatai Baját is érintették (a Pandúr-sziget átvágása, Deák Ferenc-zsilip).

Idős korában a békemozgalmal lelkes agitátora, több nemzetközi békekongresszuson vett részt, emellett lelkes híve és propagálója az egyesült Európa, az Európai Egyesült Államok eszméjének.

Ez a gazdag és sokrétű munkásság az alapja annak, hogy számos intézmény, létesítmény, utca viseli a nevét itthon és határainkon túl is. Az olasz haditengerészet 1938-ban torpedónaszádot nevezett el róla, Óbecsén (Bečej, Szerbia) a Ferenc József-csatorna tiszai torkolatánál található a Türr István-zsilip; a hatalmas tengerjáró hajókat a Korinthoszi-csatornán a ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΤΥΡΡ nevű kis hajó vontatja át. Olaszországban sok városban van Türr utca vagy tér: Palermo, Genova, Firenze, Velence, Padova, Milánó, Torinó, Mazara del Vallo, Cagliari. Csak érdekesség, hogy Genovában a Türr utcában működik a Taberna del Türr elnevezésű étterem, s az étlapon Türr István arcképe mellett jelmondata is szerepel: Senza il cuore niente! (Szív nélkül semmit!)

Ha csak az utcanevet nézzük, Olaszországban több őrzi hősünket, mint itthon: Baja, Bácsalmás, Budapest – IV., V. ker. –, Debrecen, Győr, Makó, Pécs. Meglepő, de a Baja környéki településeken Bácsalmáson kívül nem

találunk Türr István utcát, pedig a Ferenc-csatorna újjáépítése kapcsán Bátmonostoron, Nagybaracsán, Dávodon, Hercegszántón is indokolt lenne.

Újpesten 1898-ban, még életében róla elnevezték el az *Első Újpesti Türr István Hadsztyán Temetkezési Biztosító Egyesületet*.

Baján a Türr István nevét őrző intézmények, egyesületek, ifjúsági szervezetek és egyéb létesítmények száma nagy: 1925-ben a *Magyar Királyi Állami Négyévfolyamú Fiú Felsőkereskedelmi Iskolát* (ma *Bajai SzC Türr István Gazdasági Szakgimnáziuma*); 1927-ben laktanyát neveztek el róla (a második világháborút, 1956-ot követően szovjet laktanya).

Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc 100. évfordulója alkalmából a városi múzeum a *Baja Város és Bács-Bodrog Vármegye Mészáros Lázár Múzeuma* nevet kapta. Minisztériumi rendelettel 1951-ben *Türr István Múzeumra* változtatták. A pápai gimnázium is 1951-ben kapta – „felsőbb utasításra” – Türr István nevét. Baján 1955-től 1988-ig működött a *609. sz. Türr István Ipari Szakmunkásképző* (később Jelky).

Egyes elnevezések Türr István munkásságához szorosan vagy közvetve kapcsolhatók, másokat gyakran csak azért vettek fel, mert Baja neves szülötte volt: *Türr István Sportcsarnok* (s az itt rendezett *Türr István nemzetközi kosárlabdatorna*), *Türr István Lakás- és Garázsszövetkezet* (ilyen Győrben is van), s országszerte több úttörőcsapat, KISZ-alapszervezet, szocialista brigád, mi több, színházi bérlet is az 1960–'70-es években.

Gera Katalin: Türr István, 1978

A rendszerváltozást követően sem feledkeztek meg róla: 1997-ig Baján működött a *Türr István Műszaki Ezred* (Szegedi út), nevét viseli a *Bajai Rádióamatőr Egyesület*, de volt tájfutóverseny névadója is. Róla nevezték el az új-jáépített Duna-hidat 2000-ben, az Alsó-Dunavölgyi Vízügyi Igazgatóság Deák Ferenc-zsilip melletti konferenciatermét 2001-ben, a bajai Városháza egyik termét (2007), s Baja város díszpolgárai 2008 óta a cím mellé átvehetik a *Türr István-emlékérmét* is.

Országos intézmény névadója is lett, a *Türr István Képző- és Kutatási Központ* 2011–16 között működött, s központi feladata a felnőttképzés volt.

Türr István emlékét köztéren elsősorban domborműves emléktáblák őrzik. Budapesten a róla elnevezett utca 6. számú házában falán látható bronz domborművet 1929-ben a háztulajdonos állíttatta, s *Kisfaludi Stróbl Zsigmond* olasz altábornagyi ruhában ábrázolja. A Nemzeti Múzeum kertjében álló Garibaldi-mellszobor talapatán Türr és Garibaldi kézfogását örökíti meg *Kuzmik Livia* (1932). A pápai gimnázium falán lévő dombormű éppen csak jelzi az altábornagyi egyenruhát (*Marton László*, 1988).

Olaszországban a catalafimi csata emlékművének reliefjén Garibaldi körében jelenik meg alakja (*Calatafimi Segesta*, 1892); Nápolyban 2002-ben avatták *Varga Tamás* alkotását. A bronz dombormű megkettőzi alakját: a garibaldista tábornok egy mellszobrot néz, önmagát, mint olasz királyi altábornagyot.

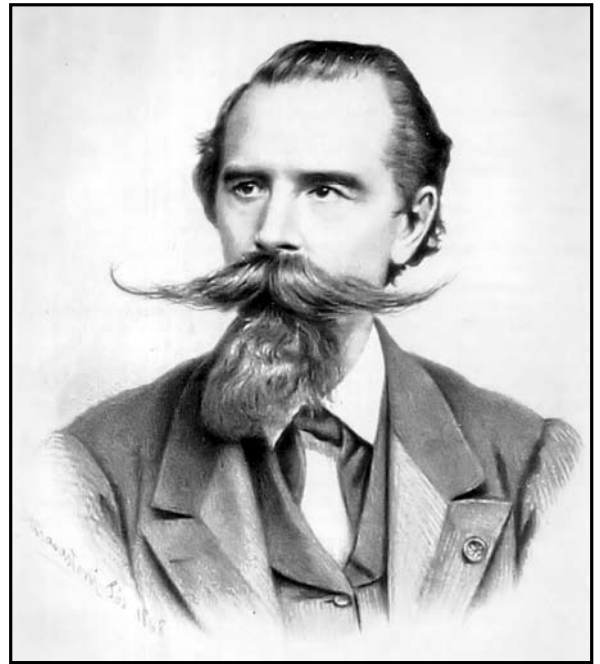
Egy település sokféleképpen tudja megörökíteni és megőrizni neves szülőtteinek emlékét. A legméltóbb emlékmű azonban a köztéri szobor. Néhány héttel Türr István halálát követően, 1908. május 25-én tartott rendes közgyűlésén Baja városa létrehozta a *Türr István Szoborbizottságot*, és elhatározta, hogy tiszteletére „ércszobrot” állíttanak. Sajnos, az országszerte kiküldött gyűjtőévekre nem érkezett annyi felajánlás, mely egy szobor (s itt a minta Tóth Kálmán szobra volt) felállítására elegendő lett volna. (*A Türr-szoborbizottságról részletesen Sarlós István forrásközlése, Bajai Honpolgár, 2018. július-augusztus.*)

Egy emlékszobor állítására a legnagyobb esélyt az évfordulók adják. Ilyen volt Türr István születésének 100. évfordulója. Az 1925. esztendőben járunk, az első világháború után, a trianoni döntést követő ötödik esztendőben, Baja szerb megszállás alóli felszabadulásának negyedik évében, valamint a korona inflálódásának mélypontján. A szoboralapba addig befolyt pénzösszeg elértéktelenedése lehetetlenné tette a szoborállítást. A Türr-centenárium méltó megünneplésére nemigen

találtak fedezetet. *Gonda Béla* mérnök, miniszteri tanácsos, a tábornok kedves barátja levelek sorával ostromolta a várost, felajánlotta Türr életrajzának megírását. A polgármester, *Vojnics* (később *Borbíró*) *Ferenc* és a városi tanács a könyv megírásának és nyomdai munkálatainak költségét (40 millió korona) vállalta. *Gonda Béla* igen kedvező árat adott (10 millió korona), de ezt is a felére alkudta le a város. Sürgette, hogy legalább egy domborműves emléktábla állíttassék, melyhez felhasználhatják a megtakarított 5 millió koronát, vagyis írói honoráriumának felét: „*Novemberben az olaszok Rómában nagy ünnepséget rendeznek Türr emlékének. A rendező bizottság tb. elnöke Mussolini, s az ünnepélyen részt vesz az egész királyi család. Baját is meg fogják hívni. – Minthogy Baja városa annak idején elhatározta, hogy szobrot emel Türrnek, mivel ez ma lehetetlen, legalább a házat, ahol született meg kellene jelölni egy olyan művészi emléktáblával, amely némileg pótolná a szobrot.*” *Sződy Szilárd* szobrász, éremművész tervét meg is küldte a polgármesternek.

Emléktábla, illetve szobor állításáról a városi tanács a következő előterjesztést tette: „*Mivel a jelenlegi pénzügyi viszonyok és a Türr Szoboralap aránylag csekély vagyona az előbbi években ismételen elhatározott Türr-emlékszobor felállítását egyelőre lehetővé nem teszi, a törvényhatósági bizottság megbizta a városi tanácsot, hogy e célból összehívandó bizottság meghallgatása után terjesszen elő véleményes javaslatot, hogy a nagy tábornok emlékének további megörökítésével milyen keretek között foglalkozzék a város.*”

A bizottság, melynek feladata „Türr tábornok emlékének további megörökítése” volt, 1925. október 10-én tartotta meg ülését a polgármester elnökletével. *Vojnics Ferenc* a következő gondolatokkal vezette fel a megbeszélést: „...*a várható olasz ünneplésekhez képest a centenárium megülnése nálunk valóban várakozáson alul maradt; a város pénzügyi viszonyai azonban eddig arra sem nyújtottak fedezetet, hogy a hősök [ti. az első világháború hősi halottai – M. Zs.] emlékét megfelelően örökítsük meg, s így a Türr-emléktábla felállítására is lehetetlen a fedezet megjelölése.*” Az ülésen elhangzott ötletek közül a polgármester-helyettes felvetését rögzítette részletesen a jegyzőkönyv: „*Puskás Dezső polgármester-helyettes a Türr-centenárium*

Marastoni József portréja, 1868

római nagy ünnepségen a szülőváros megfelelő képviseltetésének gondolatát veti fel azzal, hogy itt a különben is elsősorban érdekelt olaszok körében indítandó gyűjtéssel esetleg olyan összeget lehetne előteremteni, amely nemcsak valóban művészi emléktábla, hanem esetleg szobor felállítására is elegendő lenne.” Igaz, Türr nem vett részt a magyar forradalomban és szabadságharcban, de Baja nemzetközi hírnévre szert tett szülőtteinek kiegyezést követő munkássága több szálon is kapcsolódott a városhoz. Ezért meghökkenítő, hogy úgy véli a javaslattevő, emlékének méltó megörökítése az „elsősorban érdekelt olaszok” feladata.

A bizottság magáévá tette ezt a gondolatot, s döntött: „... az értekezlet határozata az, kérje fel a tanács *dr. Fülep Lajos* lelkész, aki nagy olasz kultúrájánál, személyes olasz ismeretségeinél és szónoki készségénél fogva a város képviseltetésére elsősorban alkalmas, hogy *Schleicher Géza* biz. tag kíséretében a Rómában rendezendő Türr-centenáriumon a város nevében megjelenni szíves legyen; az emléktábla, esetleg szobor felállítását addig függőben hagyja, és azt a Rómában indítandó gyűjtés eredményétől teszi függővé.”

Az 1925. november 22-ei római ünnepségre azonban *Fülep Lajos* (művészettörténész, ekkor bajai református lelkész) nem ment el. Megköszönve a megtisztelő megbízatást, elfoglaltságára és egészségi állapotára hivatkozva udvariasan visszautasította azt. Talán nem járunk messze az igazságtól, ha feltételezzük, hogy Rómában a Türr-szoborra történő kalapozást méltatlannak érezte magára és az ügyre nézve is. Végül is Baját a polgármester és *Bisztrai-Balku Gyula* főispán

képviselte, s valószínű, hogy letettek a gyűjtésről. (Fülep Lajosnak végül is annyi köze lett a római ünnepséghez, hogy Vojnics Ferenc polgármester beszédét olaszra fordította, és fonetikus leírta.)

Majd tíz év telt el, mire Baja 1934-ben méltó emléket állított Türr Istvánnak. A Sugovica új torkolatánál építették fel Nagy András városi főépítész tervei alapján a kerek alaprajzú, igen szép arányú, oszlopos Türr-emlékművet és kilátót. A kis építményen belüli fekvő emléktáblát boltívbe zárt dombormű, a civil ruhában ábrázolt Türr bronzportréja osztja két részre, mely Miskolczy Ferenc munkája. Balról katonai tetteiről szól a veretes szöveg, a jobb oldalon a „szabadság katonájából a béke munkásává lett” Türr István tetteit dicséri.

A város csatlakozott az országzászló mozgalomhoz, s a Türr-emlékmű alkalmas volt arra is, hogy tetejére kerüljön a Trianonra emlékeztető, a nemzeti összetartozást jelképező zászló, mely félárbocra húzva figyelmeztetett a nemzeti gyászra, a zászlótartó pedig esküre emelt kézben záródott.

Türr István szülőházára csak jóval később, 1948-ban került domborműves emléktábla az 1848/49-es forradalom és szabadságharc centenáriuma alkalmából. Ezt a portrét is Miskolczy Ferenc készítette.

A köztéri szobrok megvalósítását a második világháború után, 1949-ben kiadott kormányrendelet szabályozta, mely szerint köztéren „szobrokat és hasonló művészi alkotásokat csak a vallás- és közoktatásügyi miniszter/ művelődésügyi miniszter előzetes engedélye alapján szabad felállítani.” A közösségek gyakran kaptak is szobrokat, anélkül, hogy kérték volna. A cél a hatalom, az ideológia népszerű-

sítése, igazolása. Ilyen volt Baján Pátzay Pál Sztálin-szobra, melyet ledöntött az 1956-os forradalom, illetve Mézáros Mihály 1960-ban felállított műve a Tanácsköztársaság emlékére (a hétköznapi szóhasználatban *combos*). Nem számított az sem, hogy Baja – éppen a szerb megszállás miatt – nem is tartozott a tanácskormány hatalma alá.

A Képző- és Iparművészeti Lektorátust 1963-ban ugyancsak kormányrendelettel hozták létre, s tevékenységének legfontosabb területe a köztéri műalkotások szakmai véleményezése, az e célra elkülönített és biztosított állami költségkeretek kezelése és felhasználása. „Így a lektorátuson központosítottan összpontosult – és veszélyesen egymásba mosódott – a köztérrel kapcsolatos hatósági eljárás, a szakmai-szakértői tevékenység és a gazdasági támogatás, s mindez a politikai befolyás gátlástalan érvényesítésével” – írja tanulmányában Wehner Tibor.

A kormányrendeletek szabályozták, hogy mely alkotások kerülhetnek köztérre, azt is, melyik művész kapja a megbízást, de az anyagi támogatás biztosításával lehetővé tették a művek megszületését, s egy szobor már nemcsak a kétes eséllyel kecsegtető közadakozásból jöhetett létre.

Baja város Tanácsa az 1970-es évektől élt is a lehetőséggel, Kincses Ferenc tanácselnöknek pedig szívügye volt a köztéri szoborállítás. A *Petőfi Népe* c. megyei napilap újságírója szerint „a Képző- és Iparművészeti Lektorátussal kialakult jó kapcsolata a városnak újabb köztéri szobrok felállítására ad lehetőséget.” (Baján az 1970-es években 13 köztéri szobrot állítottak.)

Türr István születésének 150. évfordulójának megünneplésére emlékbizottság alakult, s a rendezvénysorozat 1976-ban is folytatódott, melyeken Párizsban élő unokája, Sellier-Türr asszony is részt vett. Gera Katalin Türr Istvánról készített büsztjének elkészítésére is ez az évforduló adott lehetőséget.

A Türr-emlékmű (Nagy András és Miskolczy Ferenc), 1934

Még ebben az évben, a *Petőfi Népében* az *Egy nap a bajai városházán* című cikkben a következő olvasható: „Gera Katalin szobrászművész, dr. Dömötör János hódmezővásárhelyi múzeumigazgató és Molnár János művelődésügyi osztályvezető Türr Istvánról beszélgetett. Rajzokat, fényképeket nézgettek, a szabadsághős életútját idézték. A tiszántúli művésztelepen élő szobrász kapott megbízást a Türr-portré megalkotására. A Nagy István-szobor közelében állítják föl – remélhetően még az idén – az új köztéri műtárgyat.” (1976. április 2.)

Szintén a megyei napilapban jelent meg egy írás a Művészeti Alap kecskeméti alkotóházának kiállításáról, s a művészek közül Gera Katalint is bemutatja: „Kilenc éve végzett szobrászművész. Békésben, Újkígyóson született, állandó lakó- és alkotóhelye a hódmezővásárhelyi művésztelep. [...] Szinte minden szobrászati technikával dolgozik, de legkedvesebb anyaga a fa. Legújabb köztéri munkája Türr István mellszobra Baja városának. Ezt Baján még hiába keressük, de a szobrot már elfogadta a zsűri gipszbe öntve, a következő hónapok fő feladatának tartja a művésznő, hogy süttői fehér kőből kifaragja.” (1976. október 17.) Dömötör Já-

Bartos Endre domborműve

nos művészettörténész-múzeumigazgatónak minden bizonnyal szerepe volt abban, hogy a Türr-szoborra a megbízást a Hódmezővásárhelyen élő és alkotó Gera Katalin fiatal szobrász kapta meg.

A szobor helyéül a barátok temploma melletti kis teret (ma Jávor Ferenc park) jelölte ki a városi tanács, ide ugyanis szoborparkot terveztek, ahová Baja neves szülőiteiről, vagy a város életének meghatározó személyiségeiről készült alkotások kerülnek majd. (*Varga Imre* szobrászművész Nagy Istvánról készített mellszobra 1973-tól már itt állt, de ezt 1985-ben az akkor nyílt Nagy István Képtár elé helyezték át.)

Egy szobrásznak, aki Türr Istvánt szeretné megmintázni, nincs könnyű dolga, különösen akkor, ha kőből kell készítenie alkotását. *„Türr igen szép férfi volt. Magas, szálegyenes ember, hatalmas, sötét bajusszal és kecskeszakállal, széles homloka alatt éber, villogó szemekkel”* – írja *Cesare Abba*, a garibaldisták krónikása. Az arcot meghatározó, karakterét megadó hatalmas bajusz komoly kihívást jelent. A bajai múzeum két, belső térbe készült Türr-szobrot őriz. Az egyik Türr István unokájának ajándékként 1977-ben került a gyűjteménybe. Az ismeretlen művész szépen megformálta 1862-ben a jellegzetes bajuszt a márványból készült szobron, de ez megtámasztás híján nagyon sérülékeny, amit az idők folyamán rákerült ragasztónyomok is bizonyítanak. A másik *Mészáros Dezső* 1972-ben készült büszteje, s éppen a lelógó har-

Harmath István szoborterve, 2013

csabajusz miatt jobban hasonlít Madách Imrére, semmint Türr Istvánra.

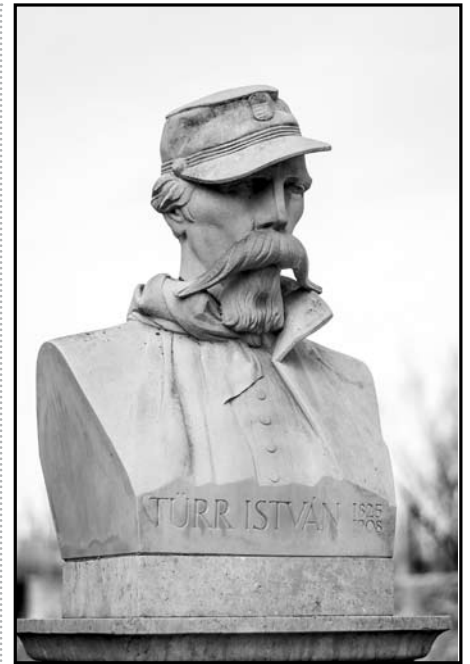
Gera Katalin sem tudta megoldani szobrán a jellegzetes bajuszt, az arca simul, s olyan, mintha a fül mögé tekeredne. Nem szerencsés Türr öltözetének megválasztása sem. Katonaként ábrázolja, de a zsinóros zubbony az 1848/49-es forradalom és szabadságharc honvédeknek egyenruhájára hasonlít, holott Türr nem harcolt Magyarországon.

Türr István halálának 70. évfordulóján, 1978-ban került a szobor a mai helyére. Egy térnek lehet szobra, de egy szobornak kell, hogy tere legyen. A Deák Ferenc utca zajló forgalma felé fordulva, közvetlenül a járda mellett egyetlen szobor sem érvényesülhet. Lett Bajának 70. évi vajúdas után Türr-szobra, a belváros közepén, de legismertebb fiának méltó emléket nem sikerült állítania.

Egy közintézményben, a Türr István Közgazdasági Szakközépiskola bejáratánál helyezték el 2000-ben *Bartos Endre* művét, mely az idős Türrt ábrázolja, nem a katonát, de a bajusz ez esetben is kifogott a művészen, formája egészen más, s nemcsak az arcot, de az egész művet uralja.

Csorba László történész, egyetemi tanár közel két évtizedes kitaró munkájának köszönhetően Rómában, 1999-ben felavatták *Csikszentmihályi Róbert* szobrászművész Türr Istvánról készített mellszobrát a Gianicolo-dombon. Az itt lévő parkban olyan személyek márványszobrai állnak, akik a szabadságért, az olasz egységért és Róma fővárossá emeléséért harcoltak. Igaz, Türr István nem harcolt Rómában, de Garibaldi oldalán sokat tett az olasz egység megteremtéséért. A szobor gyönyörű helyen áll, ahonnan rá lehet látni a Római Magyar Akadémia épületére. Ezt a szobrot, pontosabban másodpéldányát megcsodálhatjuk Baján is, s érdemes felidézni történetét.

Az *Alsó-Duna-völgyi Vízügyi igazgatóság* az ezredfordulón felújította a Deák Ferenc-zsilip szivattyúházát, melynek földszintjére a Baja-Bezdáni tápcsatorna és a Ferencsatorna megépítését, illetve a teljes csatornarendszer felújítását, Türr István ebbéli szerepét bemutató dokumentumokból, fényképekből kiállítást terveztek, s ehhez a bajai múzeum segítségét is kérték. Magam is részt vettem a megbeszéléseken, s javasoltam, hogy a Rómában nemrég elhelyezett Türr-szobor másolatát lehetne az épület mellé felállítani. Az ötlet megértő fülekre talált, s Csikszentmihályi Róbert elké-

Csikszentmihályi Róbert szobra a Deák Ferenc-zsilipnél, 2001 domborműve

szítette a szobrot, mely a kiállítással együtt 2001 óta látható, illetve látogatható.

A művész zseniálisan oldotta meg azt a problémát, mely az eddig ismertetett kőszobroknál nem sikerült: a *sugár* bajuszt. A garibaldista Türr nyakában lévő sálra, valamint köpenyének gallérjára ültette, megtámasztotta a hatalmas bajuszt.

Ez a szobor azonban nem köztéren van, és csak kevesen láthatják. Ezért Türr István halálának 100. évfordulója kapcsán, 2008-ban felvetettük, hogy a Vízügy engedélyével kerüljön az alkotás a Roosevelt térre, a Neptun-szobor helyére, a múzeum mellé, s a kis tér is felvehetné nevét. A Kulturális Bizottság mellett működő Köztér esztétikai Munkacsoport támogatta ezt a javaslatot, de a város közönségének egy része nem, ragaszkodtak Neptunhoz a Roosevelt téren.

Türr István születésének 200. évfordulója 2025-ben alkalmat teremthet a városnak arra, hogy nemzetközi hírű szülőlte számára méltó emléket állíttasson. *Harmath István* Baján élő szobrászművész 2013-ban készített egy szobortervet, mely garibaldista katonaként ábrázolja. Ennek kapcsán vele és *Csorba László* történésszel arról beszélgettünk, hogy egy Baján felállítandó egész alakos bronzszobornak nem a katonát, Olaszország hőstét, a *rettenthetetlen magyart* kellene ábrázolnia, hanem a magyarországi népoktatás egyik elindítóját, a csatornaépítőt, a *béke aposztolát*. Polgári ruhában, kalappal a fején, talán sétapálcára támaszkodva, felleghajtó köpenyben. ■

„Tomba szeggel szegeztek...” Az archaikus népi imádságokról

Lex Orsolya

■ A keresztény Európa népi, paraszti társadalmában hosszú időn keresztül működött a vallásos életnek egy olyan, sajátos formája, melyet a hívek a saját hagyományaiknak megfelelően alakítottak, tartottak életben. A vallásosságnak ezen sajátos formája az ún. *népi vallásosság*, a régi korok hiedelemvilágát, rítusait, képzeteit ötvözi a tanításokkal, hivatalos liturgiával és a hagyományos folklórműveltség más elemeivel. E népi vallásosság tulajdonképpen rendelkezik mindazon mutatóval, funkcióval, mint a háttérét adó *hivatalos vallás* (saját képrendszer, gyakorlat, etika, technika, azaz egy működő vallási modell), mégsem önálló vallás, hiszen háttérében mindig ott áll valamely felekezet, plébánia, egyházkerület stb.

A vallásosság e népi formájának az egyházi szempontból jól ellátott vidékeken kisebb, míg az ellátatlan régiókban nagyobb szerepe volt, ugyanis az egyéni és közösségi vallási igények és az egyház által kínált vallásgyakorlási formák közötti űrt a néphagyomány elemei töltötték meg. Mégsem értelmezhetjük e fogalmakat szemben állóként, sokkal inkább egymást kiegészítő, egymást feltételező kettősségként beszélhetünk róluk. E kettősség ugyanis tökéletes egységet alkotott a néplélekben, köszönhetően annak, hogy a keresztény liturgia számos elemet a magyar és európai népek ősvallásából a sajátjába emelt. S azután e hatás oda-vissza működött a történelem viharai során, s olyan örökérvényű alkotásokat, drágaköveket hozott létre, őrzött meg az utókornak, mint az *archaikus népi imádságok*.

A népköltészet ezen műfaja jóval később került a tudomány látóterébe, mint a színhagyományozó kultúra más darabjai, részint azért, mert műnemi-műfaji kategóriák keverednek benne (ezért vagy más műfajcsoportokba sorolták ritkán fel-felbukkanó darabjait a gyűjtők), részint pedig azért, mert közösségi használatuk ritka volt, s félig-meddig tilalmas szövegekként is éltek a használók köztudatában. A műfaj kutatástörténetének legfőbb fordulata a komáromi születésű néprajzos-folkloristának, *Erdélyi Zsuzsannának* köszönhető, akinek 1968 telén, egy népzenei gyűjtés alkalmával egy 98 esztendőss asszony, *Babos Jánosné* egy ismeretlen, hosszú szöveget mondott, melyet kicsi korában tanult az édesanyjától. Ettől kezdve a kutató tulajdonképpen e folklórműfaj s európai párhuzamainak felkutatására szenteli életét, munkásságát. Nagyívű gyűjtést és tudományos munkát végez a témakörben, s feltárja e szellemi re-

zervátum, rácson kívül burjánzó vadkrét titkait a tudomány és az olvasóközönség számára. Erdélyi meglepve tapasztalta, hogy azokon a vidékeken – s tulajdonképpen a teljes nyelveterrületen –, ahol a szövegeket gyűjtötte, még élő gyakorlatként jelen is volt használatuk. Az összegyűjtött anyag nemcsak a néprajz, hanem számos rokon tudomány számára is izgalmas terepet jelenthet.

S bár a tetemes anyag összegyűjtése, közreadása csupán a huszadik század utolsó harmadában történt meg, mégis egykori közösségi ismeretek, szemléletmódok, képzetek tárháza, mely századok lecsapódott élményanyagát sűríti magába. Mintegy kőbe vésetten jelentkezik bennük a nagy történelmi forduló, a pogány-keresztény átállás lélekmélyi képe.

Ezen imádságok általában családon belül, szülők, nagyszülők által örökítődtek, hiszen kötött, liturgikus helyük nem volt, egy-egy kivételtől, szórványadattól eltekintve (katolikus körökben előfordult, hogy nagyheti Kálváriajárás alkalmával csoportosan is imádkozták). „*Én ezt nem könyvből tanultam. Így szájra szájra ment.*” „*Apáról fiúra megy... Én is onnan tanultam...*” „*Édesapámtól tanultam az imát, az meg az édesanyjától, az meg biztos még az ő édesanyjától... Mindig az utánvalók megtanították egymásnak.*” Egy bácskatopolyai születésű adatközlő így fogalmaz: „*Az imát szüleimtől tanultam, ez volt a gyerekek első önálló tudománya. Csak ezek után tanultuk meg a Miatyánkot és Üdvözlőgyeget.*”

Mivel ezen szövegek zömükben egyházi jóváhagyás nélkül valók, így jobbára csak otthon voltak használatban; templomban, közösen igen ritkán hangzottak fel. A papság általában nem is tudott e szövegek létezéséről, ha mégis tudomásukra jutott, igyekeztek használatukat tiltani, háttérbe szorítani: „*Volt egy pap és az nagyon tiltotta, babonás pogán maradványnak tartotta... akinek vót...összeszedte és elégetté. Hát azért van ilyen kevés itt belőle...*” Ám a hagyományhoz való ragaszkodás – most már bátran mondhatjuk, hogy szerencsére – erősebb volt a néplélekben, így maradhattak fenn mégis e különös erővel, hatással bíró szövegek.

Alkalmi jellegű szövegek lévén, rítusokhoz, vallási szertartáshoz nem kapcsolódnak, de bizonyos darabjai rendszerint előkerülnek leginkább este-reggel, pénteki napokon, valamint a nagybőjti időszakban, nagyhéten, nagypénteken. Ahogyan egy adatközlő megfogalmazta: „*Nagypénteken szoktuk énekelni, mikor Jézust virrasztjuk... kilenc órától tizenkettőig szoktunk virrasztani. Ezt azért szoktuk ott imádkozni, hogy mikor az Úrjézus mondta*

tanítványainak, hogy tartsatok ki velem egy órát...” Vagy egy másik példa egy bukovinai székely adatközlőtől: „*Én minden este s reggel elimádkozom ezt még most is (1971.) ...Így tanultam leánya koromtól... mer üdvözülni akarok.*”

Ezen kívül bajban, veszedelemben, haldokló mellett. A gyűjtések során gyakorta hangzott el az is, hogy *munka közben, úton, mezőn... bármikor lehet.* Bárki imádkozhatja korra, nemre való tekintet nélkül, bár a legtöbb adatközlő az idősebb asszonyok közül került ki. Erdélyi Zsuzsanna szerint ennek oka, hogy a női nem lelki alkata más, érzékenyebb, a misztikum iránt fogékonyabb. S azért az idősebb korosztály, mert ők már inkább e folklórszövegek használatát részesítik előnyben, hisz hozzájuk inkább az imádság illik. „*Hát ugye, özvegy vagyok, nem bántok senkit, nem bánt senki, oszt akkor én ebbe (az imádságba) találok föl magam, hogy imádkozok. Nekem ez az örömm...*” Egy másik példa: „*Nekem már nincs más dolgom... mindig imádkozgatók, szüntelen, az az én dolgom... számítom mindig a napokat...*”

A gyűjtések bizonyították, hogy az archaikus népi imádságok az egész magyar nyelveterrületen megtalálhatók, feltételezhetően beleolvadva egy még szélesebb európai, kereszténységhez tapadó általános folklórjelenségbe, melynek történelmi gyökerei egészen a középkorig vezethetők vissza. Motivumai alapján rokonságot mutatnak a Mária-himnuszokkal, siralmakkal, liturgikus drámákkal, misztériumokkal, sőt a lovagi epikával is (Grálmondakör).

Tartalmi tekintetben középpontjukban a szenvedés, szenvedéstörténet kánoni és apokrif mozzanatai állnak. Ennek oka az lehet, hogy a (krisztusi) szenvedés, (Mária)fájdalom a leginkább alkalmas a transzcendens erő fokozásához, s így a Golgota-dráma eseménysorának felidézésével az imádkozót ennek közvetlen részesévé teszi. Ez az oka például annak, hogy e népi imádságok elmondásának

erős kísérő jelensége az emóció, mely a szipogástól kezdve a síráson át egészen a vinyogó, artikulátlan szólóketekig terjed. Ha nem vettem volna szelegre, magam sem hinném, milyen hatású lehet a Szenvedés föllevenítése. Ilyen hatást a Miatyánk, Üdvözlégymű katekizmusi imája soha nem vált ki - írja Erdélyi Zsuzsanna.

Formailag az imádságok általában három egységre bomlanak: egy lírai jellegű személyt, szituációt megjelenítő kezdőképpel indulnak: *Piros hajnal hasadj meg/ Abban, Mária nyugodj meg...* vagy *Péntek, péntek, szent aranyos péntek/Krisztus mene kinyára...* vagy *Gyönyörű szép hajnal, szépen dicsér téged az angyal/ Ébredj lelkem, mert megvirradt...* Az első részt a szenvedéstörténet valamely fázisa követi, epikus-dramatikus elemekkel: „...fekszik Krisztus Urunk térdig vérbe, könyökig könnyűbe/Előtte áll két pogány zsidó,/vasdárdákkal vesszőzik/ Vasszegekkel szegezitek/ Vasostorral ostorozzák,/Krisztus Urunk három szent csöpp vére lecsöppenik/ Az angyalok fölszedik, /Paradicsomba beviszi...” A harmadik rész (Aki ezt az imádságot... kezdetű egység), afféle záradék, mely objektíven rekeszti be az imádságot, s egyben meghatározza az ima elmondásáért járó lelki hasznot, kegyelmet, üdvösséget. A záradéknak különös hitelt ad, hogy benne isteni eredetűként jelölik meg a szöveget: „Azt mondotta Szűz Mária...” vagy „A Jóisten azt hagyja...” vagy „Szent Lukács evangélista írja...” vagy „Krisztus Urunk az mondotta”. Tulajdonképpen e záradék adja meg az ima kötelező jellegét, s e szövegek fennmaradásának egyik fő indokát: „Krisztus Urunk azt mongya:/Aki ezt az imádságot este/ lefektibe, fölkeltibe elmongya,/ Hét halálos bűne megbocsájtatik/ Ámen.”

Az imádságok stílusa változatos, gyakori, hogy ellentétes jegyeket emelnek egységre: szürrealisztikus, szimbolikus, sőt naturalisztikus, verista eszközökkel egyaránt dolgoznak. Költői eszközökben gazdagok: metaforák, hasonlatok, megszemélyesítések, költői jelzők gazdag tárházai. Kedvelik a rokon értelmű szavak használatát, a párhuzamot, gondolatritmust is.

Verstanilag nehezen meghatározhatók, mivel elmondói *tetszés szerint görgetik*. Rendet benne inkább elmondója értelmezése, elgondolása tesz, a szöveget a mondanivaló lendíti előre. Ritka benne a rím (általában ragrím), sorainak hossza, szótagszáma a hatosoktól a tizenhárom egységekig egészen eltérő lehet. Az a hangsúlyos eszköz benne, amely műfajról adott egysége levált az idők során. Előadásmódja is ehhez igazodik, *néhol sod-*

ró lendületű, litániásan áradó, máskor balladisztikusan tömör, szaggatott. S e régi időkben való modern szabadversként ható szövegek egyszerre hordozói a középkori latin nyelvű egyházi költészetnek és a későbbi idők magyar poézisének.

Az imádság egyes elemeinek, mozzanatainak párhuzamai megtalálhatók magyar és európai varázsszövegekben, bájolóokban, valamint a görög apokrif hagyományokat mutató délszláv, román ráolvasókban, továbbá motívumszinten szorosan kötődnek a magyar, szláv, román ünnepi kántálókhoz.

S hogy miért is imádkoztak ilyen formán a régiek? A fájdalom, a keserűség a nehézségek, betegség, halál elviselésében segítettek, segítik az imádkozót. Válaszokat adnak számukra, egyben biztatást, reménységet is. A fájdalom elviseléséhez hatalmas erőt ad a krisztusi és ezzel együtt az anyai fájdalom felidézése. Sokszor hivatkoznak arra az adatközlőkre, hogy saját, legkomolyabb fájdalmuk is eltörlődött Mária kozmikus fájdalma mellett. „Mit gondol? Enélkül hol lennénk? (mutat a keresztre) Ez tartja föl a lelket.” „Én a Krisztus vérében mártom, én a Krisztus vérében magamat fürdetem, hogy könnyebb legyek. „Csak az Úrjézus segített meg a Boldogságos Szűz Mária. Őket kértem, hogy legyenek velem. Mert mindig bennük volt az egész bizalmam, az egész életemben, s lehet is kimondani, hogy mindig velem vótak...”

A vajdasági, bácskai néprajzkutatás is az 1970-es éveket követően kezdte meg a népi imádságok gyűjtését Zentán, Kupuszinán, Horgoson, Kispiacon, Keviben, Padén, Verbicán. A gyűjtés eredményeit néhány évvel később, 1973-ban publikálták is. *Burány Béla, Bodor Anikó, Tripolsky Géza, Nagy Abonyi Ágnes és Silling István* néprajzkutatók nevét mindenképpen szükséges megemlíteni e téma kapcsán. A gyűjtés mellett egyszersmind felhívják a figyelmet e szövegek speciális értékére, veszendő mivoltára, s feladatként jelölik meg gyűjtésüket, vizsgálatukat, rendszerezésüket,

Én kiállok én ajtóm elejébe,
Ott vagyon egy zöld ág,
Abba vagyon szép Szűz Mária,
Kezébe van kis oltárka,
Nyakába van kőolvasó,
Arra megy a szent szíve szomorítója,
Kérde tőle: Mit sírsz, mit keseregsz?
Hogyne símék, keseregnek,
Mikor most viszik az én Szent Fiamat a magos keresztfára,
Tompá szeggel szegeztetik,
(R)út truhákkal köpdösetik.
Ájj el éntüllem, oh te gonosz Sátán!
Van énekem fejem,
Pénteken volt annak napja,
Mikor Krisztus Urunkat megfogták,
Oszlophoz kötözték,
Marokvesszővel vesszőzték,
Áldott volt az ő szencsleges víre,
Amely a földre lecsöppent,
Az angyalok föl vitték Isten elébe,
Isten azt mondja, se nem szólok, felelek,
Aki ezt az imádságot elmondja,
Hét halálos bűntől apját, anyját megmenti az Isten.
Mélykút (Bács-Kiskun m.), 1975. febr. 2.

Én lefekszek én ágyamba,
Mint Úrjézus koporsóba,
Három angyal őriz engem,
Őrizzetek, angyalok, éjfélig,
Szűz Mária, virrattig,
Föltekintek magos mennybe,
Nyitva látom mennyország kapuját,
Kívül kárpos, Bellú aranyos,
Trónusán ül szép Szűz Mária,
Ölében Szent Fia meghalva,
Három csöpp vére elcsöppent,
Az angyalok fölszedték,
Cintányérra tették,
Az Úrjézushoz vitték,
Nem szólok, sem felelek,
Ki ezt az imádságot este elmondja, reggel,
Halálos bűn nélkül hal meg,
Halála óráján igenyesen a mennyországba megy. Ámen.
Mélykút (Bács-Kiskun m.), 1975. febr. 2.

Fehér rózsza, Mária,
Kejj föl, szép Szűz Mária,
A kakasok megszólaltak már,
Az Úr Jézust megfogták már,
Szent keresztfára fölfeszítették már,
Három csöpp vére elcsöppent,
Az angyalok fölszedték,
Aranytányérra tették,
Se nem szólt, se nem beszélt,
Szent lelkét kiadta már.
Szabadka Gyűjtötte Beszédes Valéria 1995-ben.

elemzésüket, hogy e rendkívüli, a nyelvterület déli részéről származó jellegzetes imaanyag összegyűjtve állhasson a további kutatás, érdeklődő közönség rendelkezésére.

2003-ban Silling István Erdélyi Zsuzsanna-díjas néprajzkutató, egyetemi tanár *Vajdasági népi imádságok és nyelvezetük* címmel gazdag kötetet publikált több mint 300 imádság közreadásával és kísérő tanulmánnyal.

A századokon át elhullajtott szellemi morzsákból a csipegető koldusnép költői tehetősége varázskovácszával erőt adó kenyeret sütött. Ezen imádságműfa (az archaikus népi imádság) gyűjtőmedence, mely a több irányból, több korszakból ideömlő szellemi hordalékanyagból: pogány hiedelemmozzanatokból, középkori egyházi költészet töredékeiből, misztikus víziókból, nem kanonizált szövegek

színes fordulataiból egységesült csiszolt, költői egészség.

Nehéz időkben, amelyekből sajnos napjainkban is kijut mind az egyéni mind a közösségi életben, legyenek mestereink az imádkozó öregek, akik a legkomorabb pillanatokban is reményt nyertek az ima segédelmével.

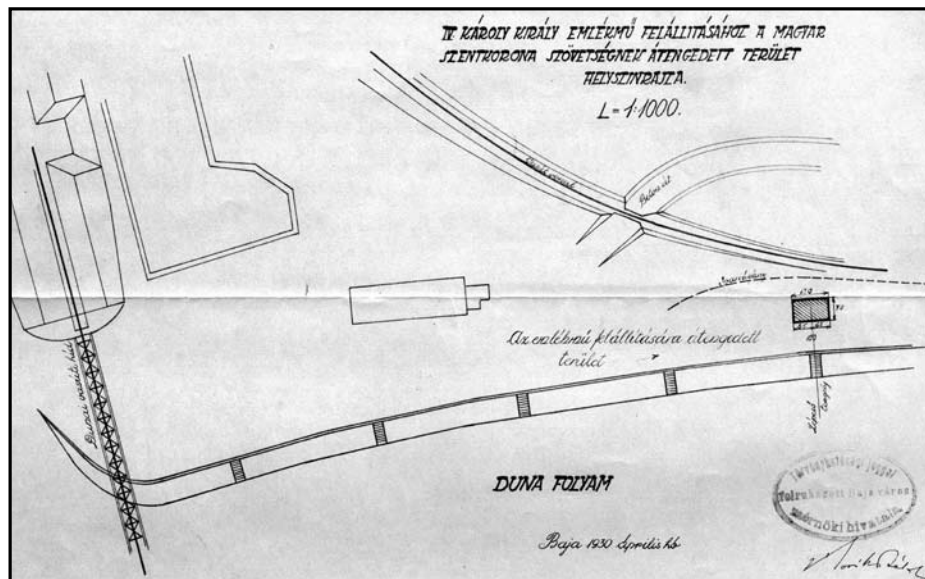
„Kerüd, körösz, a házamat,
őrizd anygyal, a lelketem...” ■

Indítványok a bajai IV. Károly-emlékműért

Sarlós István

■ 1922. április 1-jén portugáliai száműzetésében, Madeira szigetén spanyolnáthában elhunyt IV. Károly, az utolsó magyar király. 1916-1918 közötti kicsit több mint két évig tartó uralkodása alatt Ausztria-Magyarország teljes katonai vereséget szenvedett az első világháborúban, majd a dualista állam is darabjaira hullott. 1918. november 11-én az osztrák és 13-án a magyar uralkodói jogainak gyakorlásáról is lemondott eckartsauai nyilatkozataiban, de ő ezt nem tekintette véglegesnek. Az egykori Osztrák-Magyar Monarchia területén három utódállam jött létre, de ezen felül több szomszéd is kapott területeket. A Párizs környéki békek megtiltották mind Ausztriának, mind Magyarországnak a Habsburg dinasztia hatalmának restaurálását, egy ilyen belpolitikai lépés esetén mindkét ország számára akár a katonai megszállás fenyegetését is fenntartották. IV. Károly Magyarországon 1921-ben kétszer is próbálkozott a hatalom visszaszerzésével. Március 21. és április 5. között Budapesten tárgyalt *Horthy Miklós* kormányzóval az esetleges visszatéréséről, ekkor még sikerült a kormányzónak Károlyt külpolitikai érvekkel leszerelni. Az október 20-23. közötti második királypuccs alkalmával már fegyveres összecsapás is történt, a budaörsi „csatában” az egyetemi zászlóaljok bekerítették a királyhű fegyvereseket, akik ezután megadták magukat. IV. Károlyt elfogták, és Tatára, majd Tihanyba szállították. A politikailag kellemetlenné vált egykori uralkodó számára az antant hatalmak jelölték ki száműzetése helyét, Funchal várost Madeirán.

A trianoni békediktátum okozta sokkhatás a távoli száműzetésben elhunyt szerencsétlen sorsú egykori király megítélését néhány év alatt megváltoztatta. Az uralkodása alatt több súlyos hibát is elkövető király emberi oldalát, béketörekvéseit, az elavult dualista berendezkedést megreformálni igyekvő elképzeléseit he-

lyezték előtérbe, 1925-ben már országos szinten IV. Károly-emlékművek, emlékhelyek létrehozását kezdeményezték. A mozgalmat erősítette az 1926. február 16-án alapított Magyar Nők Szentkorona Szövetsége – MNSZSZ –, amely a Habsburg-ház jogfolytonosságát hirdető politikai csoportosulás volt. (Ugyanerre a mintára alakult hasonló férfiszervezet is!) Baján 1925. április 9-én *dr. Donhoffer Szilárdné* kérvényt nyújtott be Baja város vezetéséhez, hogy a már 1922-ben *dr. Várady Lipót* kalocsai érsekkel tárgyalt emlékmű-építéshez a kiszemelt Duna parti területet a város engedje át.

„5216/ kig. [közigazgatási] 1925.

Kérvénye Dr. Donhoffer Szilárdné bajai lakosnak országos emlékü céljára ingatlan átengedése iránt.

Tekintetes Városi Tanács!

A méltóságos Polgármester úr útján azon tiszteletteljes kérést terjesztem az igen t. Tanács által Baja város Törvényhatósági Bizottsága elé, hogy; boldog emlékü IV. Károly Király, Nagymagyarország utolsó királyának emlékére Baján a Duna-parton felállítandó emlékmű céljára a kalocsai érsekségtől átvett területből a beterjesztett térrajzon feltüntetett 25 méter széles és 30 méter hosz-

szú területet a kegyeletes célra felajánlani, azt a város tkvi. [telekkönyvi] ingatlanából tkvileg lejegyeztetni és azt a célvagyon tkvi. feltüntetésével a város, vagy az állam névén, mint örökre elidegeníthetetlen, s forgalomból kivett ingatlant a fennálló magánjogi és közigazgatási szabályok szerint megőrizni, illetve megőriztetni méltóztassék.

A kalocsai érsekuralommal még nem perfektuált ingatlanátadási szerződés megfelelő záradékolása, illetve pótolhatása végett A./ alatt csatolom gróf Zichy Gyula püspök úr apostoli kormányzó Őméltóságának hozzám intézett beleegyező levelét. Az akció a bajai magyar asszonyok országos mozgalmá, melynek megbízásából az ingatlan megszerzése az én tisztem.

A cél kegyeletes: történelmi emléket állítani utolsó királyunknak aki Nagymagyarország királyai közül a legszerencsétlenebb volt, mert egyszerre veszített el hazát, szabadságot, trónt és végül életet.

A minden magyar szívet egyformán átfogó történelmi gondolat érdekében elsősorban mi bajai magyarok reméljük, hogy Baja város határozata a célhoz méltó lesz.

Tisztelettel:

Dr. Donhoffer Szilárdné”

Baja város és a kalocsai érsek kapcsolata nem volt felhőtlen az 1920-as évek első felében. A szerb megszállás után újjáéledő városi kikötő az 1906-09 között megépült Duna-híd irányába kívánt terjeszkedni, de az itteni földterületek érseki birtokok voltak, és a helyzetet tovább bonyolította, hogy Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye részei.

A világháború előtt a nyílt Duna mellé települt a posztógyár és a Nostra gabonakereskedelmi vállalat raktára is. Egyértelmű gazdasági szükségszerűség volt, hogy a Sugovica város alatti részénél kialakított régi kikötőt a – mind számban, mind méretben – megnövekedő hajóforgalom miatt áttelepítsék a Duna bal partján a híd lábától délre a Sugovica torkolatáig.

A Magyar Államvasutak is tervezte a Baja – Bátaszék vonalról az iparvágány kiépítését. 1925-ben a kérvény a nyílt dunai rakodó építése közben érte a városvezetést, aki a terület-kisajátítások és vásárlások jogi oldalával volt elfoglalva, így az ügy gyorsan a rendezésig nyugópontra jutott, de az MNSZSZ helyi aktivistái nem hagyták elülni: 1927-ben is írtak kérvényt Károly halálának 5. évfordulója alkalmából, és a területrendezés után is kimérették a pontos helyet, kérvényüket beadták a városi mérnöki hivatalnál is.

1930-ban vitéz nagybányai Horthy Miklós 10 éves kormányzói jubileumi ünnepe és a trianoni békediktátum kerek évfordulója felgyorsította a IV. Károly-emlékművel kapcsolatos eseményeket. Az MNSZSZ és az MFSZSZ közös kérvénnyel fordult dr. Vojnics Ferenc polgármesterhez.

„6392/ kig. 1930.

Tekintetes Törvényhatósági Bizottsághoz, Baja.

Kérvénye a Magyar Nők Szentkorona Szövetségének és a Magyar Férfiak Szentkorona Szövetségének

IV. Károly király tragikus sorsával kapcsolatos területnek emlékmű felállítása céljából való átengedése iránt.

Nem szorult még rá nemzetünk, hogy erőszakkal és alattomosággal letört régi nagyságunkra külső jelekkel kelljen emlékeztetni az embereket. Az ezeréves magyar történelem és mindaz ami belőle fakadt: a múltban véres áldozatokkal vállalt történelmi szerepünk értékelése, s egy nem kisebb nemzeti hivatáshoz való jogunk a jövőben – bent él itt a szívében mindenkinek.

Sokszor megállapíthattuk azonban már magunkról, – a legtöbbször sajnós a késő bánat tehetetlenségével – hogy felejteni nagyon gyorsan tudunk. Ezért kellett hazafias kötelességből emléket állítanunk

a múltban is a történelem nagyjainak és döntő eseményeinek és ezért szükséges a jelenben is szüntelen mementót harsogni a fásuló magyar lelkekbe: ne feledd, hogy valaha nagy voltál; ne feledd el, hogy nem rég még rettegett voltál, hogy valamikor gazdag és boldog voltál; ne feledd el, hogy valamikor királyod is volt, aki nem rég még parancsolt azoknak a népeknek, amelyeknek kormányai nemsokára a magyar föld elhagyására kényszerítették Szent István koronájának viselőjét. Baja város területén folyt le ez a tragikus történelmi esemény, melyet elfelejtenünk jövőnk miatt sem szabad. Idestova 10 éve lesz, hogy IV. Károly király a bajai Duna-parton járt utoljára magyar földön, innen szakadt végleg a holtig tartó száműzetésbe.

A Magyar Nők Szentkorona Szövetsége és a Magyar Férfiak Szentkorona Szövetsége nem tartja megengedhetőnek, hogy a magyar földnek ez a tragikus darabja megjelöletlenül maradjon. Hiszen ez az a hely, amelynek eszünkbe kell juttatnia, hogy a magyar történelem egy válságos órájában idegen kényszer alatt, külső hatalmaknak beleszólást engedtünk legbelső ügyeinkbe, s évezredes királyhűségünk mindig oly büszke önérzetbe; ez a hely kell, hogy megfogadtassa velünk, hogy az akkor olyan szegyetlenül szétpuhult magyar öntudat bennünk újra feléled, acélossá és tevékeny keményedik és arról azok előtt is tanuságot teszünk akikkel szemben olyan fájóan tehetetlennek mutatkoztunk.

A Magyar Nők Szentkorona Szövetsége és a Magyar Férfiak Szentkorona Szövetsége elhatározta, hogy ezen a történelmi jelentőségű Duna-parti helyen méltó emlékművet fog emelni. Miért is alulírottak a Magyar Nők Szentkorona Szövetsége és a Magyar Férfiak Szentkorona Szövetsége nevében arra kérjük a Tekintetes Törvényhatósági Bizottságot: Méltóztassék ennek az emlékműnek felállítását a jelzett helyen megengedni, és ennek céljaira megfelelő nagyságú közterületet átengedni.

Hazafias célunk nemzetnevelő fontosságára való hivatkozással kérjük előterjesztésünk kedvező elintézését.

Tisztelettel:

A Magyar Nők Szentkorona Szövetségének képviselőjében:

[olvashatatlan aláírások]

orsz. [országos] ügyv. [ügyvivő] elnök. orsz. elnök.

A Magyar Férfiak Szentkorona Szövetségének képviselőjében:

[olvashatatlan aláírások]

ny. [nyugalmozott] tábormok, orsz. közp. [központi] igazgató. orsz. ügyv. alelnök.”

A dunai kikötőbővítéssel és a területen zajló építkezésekkel kapcsolatban a törvényhatósági bizottság kisgyűlése volt az illetékes, amely április 28-án tartotta soron következő rendes ülését. A kérvényt a polgármester-helyettes az előzményekkel a számadatokkal és az elképzelésekkel együtt ismertette a tagsággal. A kisgyűlési jegyzőkönyvek is fennmaradtak az 1930-as évből, de a határozat másodpéldányát az eredeti kérvényhez csatolták.

„6392/ kig. 1930.

A Magyar Nők Szentkorona Szövetségének és a Magyar Férfiak Szentkorona Szövetségének kérelme IV. Károly király-emlékmű felállítására a Duna parton közterület átengedése iránt.

Határozat.

A kérelmet teljesítjük és egy felállítandó IV. Károly király-emlékmű céljára a Magyar Nők Szentkorona Szövetségének és a Magyar Férfiak Szentkorona Szövetségének a Duna Parton a vasúti hídtól számított ötödik lépcsőnél, a mellékelt helyszínrajzban feltüntetett mintegy 13 m hosszú és 7 m mélységű kb. 100 m² területet díjmentesen átengedjük.

Megbízuk a polgármestert, hogy e határozatunk jogerőre emelkedése után a tragikus történelmi emlékü helyen a hazafias mély kegyelettel átengedett és egy tervezendő művészi kiképzésű emlékmű felállításához szükséges területet a Szentkorona Szövetség képviselőinek használatul adja át.

Erről 1. a polgármestert, 2. Magyar Nők Szentkorona Szövetségét, 3. Magyar Férfiak Szentkorona Szövetségét 1-1 db helyszínrajz kapcsán értesítjük.

Baján törvényhatósági bizottságunk 1930. évi április hó 28-án tartott kisgyűléséből.

polgármester-helyettes.”

A kisgyűlés döntését a törvényeknek megfelelően a városi hirdetőn kifüggesztették, mivel a 15 napos fellebbezési határidőt mindenképpen megadták a lakosságnak, de azt mindenki tudta, hogy ez formáság lesz. Baja város törvényhatósági bizottsága nem tárgyalta érdemben a felvetést. 1930 áprilisában és májusában is több rendkívüli közgyűlést tartottak, amelyek feladatai mellett – 1929. évi zárszámadás elfogadása, az 1930. évi költségvetés megszavazása, kölcsönök felvétele, iskolák építése stb. – egy ilyen területátadás el-
törpült.

A következő rendes közgyűlésen, amelyet szeptember 6-án tartottak, a polgármester a jelentésében számolt be a területátadás tényéről. ■

2020 tavaszán

Szünder Dezső

■ Sokan nem ilyen tavaszról álmodunk... Amikor e sorok születnek, hazánk épp egy világvárvány részeként tesz fokozott intézkedéseket a koronavírus elterjedésének megakadályozására, vagy legalábbis lassítására. Ha egy olyan elenséggel kell megküzdenünk, mely láthatatlan, érzékelhetetlen, az sokunkat félelemmel tölthet el. Ezen kívül – egyébként szerencsénkre – ilyen kihívással ez idáig nem nagyon kellett szembenéznünk, ezért kellő tapasztalatnak is híján vagyunk. A kialakult helyzetben viszont a pánikreakció nem megoldás. Nézem az üzletek üres, kongó polcait, és olykor nem értem az embereket.

A pánik helyett sokkal célravezetőbb megoldás, ha mindenki saját maga tesz meg minden tőle telhető a járvány terjedése ellen, védve magát, családját. Egy gasztronómiai rovat célja nem az, hogy erre teljeskörű megoldást kínáljon. Vannak azonban olyan apró praktikák, ötletek, melyekkel étkezésünk során magunk is tehetünk a megbetegedések ellen. A C vitamin jótékony hatásait minden bizonyítással szükségtelen bemutatni, ilyenkor, amikor tél végén, tavasz elején kiürülnek a belső raktáraink, a napi 1500-200 mg sem túlzás belőle. A D vitamin tartalékok is ilyenkor a legkisebbek: ezt a vitamint elsősorban a napsütésből nyerjük, így pótlása sajnos élelmiszerekkel nem lehetséges megfelelő mennyiségben. Fogyasszunk belőle 2000-3000 NE-t (Nemzetközi Egység). Az élelmiszerek közül pedig leginkább citrommal, narancssal, fokhagymával, hagymával, mézzel, homoktövisvel, bodzabogyóval védekezhetünk a fertőzéses, influenzaszerű megbetegedések ellen.

A hagymafélék mindig is élen jártak a fertőzések elleni harcban. Nincs ez másképp a tavasz egyik első hímökével a *medvehagymá*val sem. Hazánkban néhány helyen (a Zselic, Gerecse, Mecsek erdeiben) megtalálható természetes élőhelyén, ahol személyenként 2 kg mennyiségig mindenki szabadon szedhet belőle. Fontos megemlíteni, hogy természetvédelmi területeken gyűjtése nem engedélyezett, még akkor sem, ha maga a növény nem védett. Levelei könnyen összetéveszthetők a májusi gyöngyvirágéval, illetve az őszi kikericsével, melyeknek levelei emberi fogyasztásra alkalmatlanok, mérgezők. Ha a medvehagyma levelét félbetépjük, majd megszagoljuk, erős, intenzív fokhagymaillatot áraszt, így könnyedén megbizonyosodhatunk arról, hogy a megfelelő növényről állunk-e szemben. Ha saját magunk szedjük, legyünk különösen

óvatosak, elővigyázatosak!

Ha nem tudunk szedni ebből a finom és egészséges növényből, akkor keressünk fel egy piacot, ahol számos árus portékájából válogathatunk kedvünk szerint. Sajnos a bajai piac éppen a napokban zár be a kialakult helyzet következtében, de medvehagymát a zöldségesek, gyümölcsösök kínálatában is találunk.

A medvehagyma kedvező élet-tani tulajdonságokkal rendelkezik: a gyomor egyik legjobb gyógyszere, krónikus hasmenés és szorulás esetén is jótékony hatású, csökkenti a magas vérnyomást, tisztítja a vesét, a vért, természetes antibiotikum. Hatását, sok más növényvel egyetemben frissen fejt ki leginkább, a márciusi-áprilisi medvehagyma különösen magas vitamintartalma, intenzív íze. Jól tartósítható, leginkább fagyasztás előtt vákuumsomagolva.

Felhasználását illetően nyersen szórjuk vagy kenyérré, vagy keverjük salátához. Különböző íze medvehagyma krémleves készíthető belőle kis burgonyával dúsítva, készíthetünk belőle tésztás ételeinkhez pestót.

A Bajai Honpolgár áprilisi számában két medvehagymás receptet is hoztam a Kedves Olvasónak: egy tartalmas, könnyedén elkészíthető tésztaételet, valamint egy pogácsát, melyből ez az alapváltozat. Ez utóbbi kiegészíthető ízlés szerint számos egyéb összetevővel: baconnal, virsivel, krumplival, túróval – a lehetőségek tárháza végtelen.

Medvehagymás spagetti

Hozzávalók 4 fő részére: 125 g kolozsvári szalonna, 250 g fagyasztott zöldborsó, 200 g mascarpone vagy más natúr krémsajt, 1,5-2 dl víz, 1-1,5 csokor medvehagyma, 500 g spagetti.

A szalonnát felkockázzuk nem túl apró darabokra, serpenyőbe tesszük, felöntjük annyi vízzel, amennyi éppen csak ellepi. Közepes lángon melegíteni kezdjük, majd addig pirítjuk, míg zsírára nem sül, és szép barna színe nem lesz. Ezzel a módszerrel a szalonna kívül ropogós, míg belül puha állagú lesz.

A megpirított szalonnát egy szűrőlapáttal kivesszük és félretesszük. A visszamaradt zsírhoz hozzáöntjük a zöldborsót, óvatosan sózzuk, bőven borsozzuk és letakarjuk, majd 10 percig pároljuk. Ha a borsónk fagyos, akkor kicsit tovább, de 15 perc akkor is elegendő, a cél, hogy a szemek ne főjenek teljesen szét. Ha a borsó puha, hozzáadjuk a mascarpont és a vizet. Az egészet

alaposan addig keverjük alacsony lángon, amíg a sajt teljesen fel nem oldódik, el nem keveredik. A megmosott, szárától eltávolított medvehagymát hosszúkás szálakra vágjuk, majd a mártáshoz keverjük.

Forró, lobogó sós vízben a tésztát kifőzzük, leszűrjük, majd a mártáshoz keverjük. Ha túl száraz lenne, a tészta főzővizével hígítjuk. Tálaljuk apróra vágott medvehagymával, egy pohár finom száraz rizling társaságában.

Medvehagymás /mini/pogácsák

Hozzávalók 80 db mini pogácsához, 2 db gáztepsihez: 500 g liszt, 2 kávéskanál só, 30 g élesztő, 1 teáskanál cukor, 1 dl tej, 1 dl tejföl, 2 tojás sárgája, 200 g vaj+ 50 g a hajtogatáshoz, 1 csokor medvehagyma, 1 egész tojás a pogácsák lekenéséhez.

Az élesztőt 1 dl meleg tejbe morzsoljuk, hozzáadjuk a cukrot, majd meleg helyen 10-15 perc alatt felfuttatjuk. A lisztet, a tojások sárgáját, a szobahőmérsékletű vajat és a tejfölt egy keverőtálba tesszük, alaposan összekeverjük, majd hozzáadjuk a felfuttatott élesztőt. 20 percig dagasztjuk, majd letakarva szobahőmérsékleten, huzatmentes helyen 1 órát kelesztjük.

Az egy óra leteltével maximum 0,5 cm vastagra, téglalap alakúra nyújtjuk. Megkenjük vajjal, megszórjuk az apróra vágott medvehagymával, majd 1/3-2/3 arányban hajtogatjuk. Ez után a tésztánkat elfordítjuk 90 fokkal, és szintén 1/3-2/3 arányban hajtogatjuk. 20 percet pihentetjük letakarva, majd a nyújtást és a hajtogatásokat még kétszer megismételjük. Az utolsó pihentetés után a tésztát kinyújtjuk, és kis méretű pogácsaszaggatóval kiszaggatjuk. Sütőpapírral borított tepsire sorakoztatjuk őket, lekenjük a felvert tojással, 170 °C-on légkeveréssel 12-14 percet sütjük.

Jó étvágyat, mindenkinek jó egészséget kívánok, vigyázzanak magukra! ■

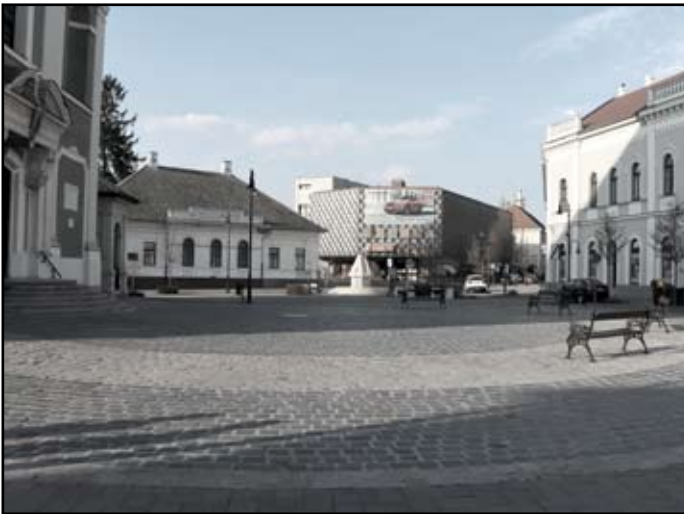
Megszámláltatunk...

S. B.

■ Pilinszky a hangulat Baja belvárosában, „mert elhagytak akkor mindenek”. Holott az alábbi fotók nem valamely nemzeti vagy egyházi ünnep napján készültek, mindössze egy átlagos márciusi szerda délután, 15 és 16 óra között. Abban az órában, amikor egyébként, normális esetben a legnagyobb a forgalom: munkából, iskolából hazafelé indulók népesítenék be az utcákat, vagy pihennének meg egy-egy teraszon, élvezve a kora tavaszi napsütést és a szolgáltatóegységek kínálatát. És most épp ezek azok a dolgok, amelyeket bizonytalan időre el kell felejtünk.

Talán nem túlzás kijelenteni, hogy történelmi jelentőségű időszakot élünk; akár akartuk, akár sem. Gondoltuk volna akár csak két hónappal ezelőtt is, hogy 15 óra után már nem ülhetünk be a kedvenc kávézónkba, nem mehetünk ki bármikor a játszótérre a gyerekeinkkel, hogy fejvesztve vásároljuk a fertőt-

lenítőszeret, vagy épp idős hozzátartozóinkat győzködjük az elővigyázatosságról? Gondoltuk volna, hogy szinte minden cselekedetünk már versenyfutás lesz az idővel? Hogy át kell gondolnunk és értékelnünk a fontossági sorrendünket, hogy mértékletességet kell tanúsítanunk, hogy erősíteniünk kell az önuralmunkat és tartalékolni az erőnket? A helyzet szinte pillanatról pillanatra változik. Lehet, hogy ami ezen sorok írásakor még érvényes, az a megjelenéskor már másként lesz. Egyet tehetünk tehát: rugalmasan venni az újabb és újabb intézkedéseket, valamint megpróbálni átérezni annak a súlyát, ami jelenleg a világban zajlik, és aminek mi is a részesei vagyunk. Mert most valóban mindannyian megszámláltatunk, és nem mindegy, hogy híjával találtatunk-e. ■

Fotók: Iván Donát